মৃদঙ্গ মঞ্জুৰী

মৃদঙ্গাচাৰ্য্য নীলমাধৱ মুখাৰ্জী

মৃদঙ্গ মঞ্জুৰী

মৃদঙ্গাচাৰ্য্য— নীলমাধব মুখাৰ্জী

MRIDANGA MANJURI : A book on the histrory of Introduction of leather musical drum and its tala, Laya & Mel on Mridanga in Bishnupriya Manipuri Language

Published by Smti Anjana Sinha, Pub Sarania, Guwahati—3, Assam.

First Edition, December 1992

Publisher
Smti Anjana Sinha,
Nuadristi Prakashan
Pub Sarania,
Gnwahati—3,

Cover by
Sri Sishir Sinha
Christianbasti
Guwahati—5

Price ; Rs. 20 (Twenty only)

Printed at—
Rabindra Chapasal, R. G. Boruah Road.
Guwahati—21

লেখকৰ পৰিচয়

আন্তৰ্জাতিক খ্যাতি সম্পন্ন নৃত্যাচাৰ্য্য, গুৰু নীলমাধৱ মুখাৰ্জী গিৰকৰ "মৃদঙ্গ মঞ্জুৰী" লেৰিকহানৰ কৰপেকহান পাকৰানিৰ মোৰ সৌভাগ্য অছিল। এ এইগা গিৰক আমাৰ সমাজৰ ভানুগাছ, ত্রিপুৰা, কৈলাসহৰ, কমলপুৰ, ধৰমনগৰ, প্রতাপগড়, হিঙ্গালা, ঝাপিৰবন্ধ, যাত্রাপুৰ, মেহেৰপুৰ লয়াত নাঙপালপা ঢাকুলা অজাগো। মণিপুৰে গিয়া ঢাক এলা নাছাৰ বিদ্যা আহৰণ কৰিয়া হুদদা মণিপুৰৰ গোবিন্দ মন্দিৰেই নাগই ভাৰতবৰ্ষৰ ডাঙৰ ডাঙৰ ফাম, কলিকতা, বোম্বাই, মাদ্রাজ, দিল্লীত সৰ্ব্বভাৰতীয় সংগীত সম্মেলনে অংশ গ্রহণ কৰিয়া খ্যাতি অৰ্জন কৰেছিল। এহেন গিৰক হুদদা ভাৰতেই নাগই বিদেশে গিয়া আমাৰ সংস্কৃতিৰ ঢাক, এলানাছাৰ প্রচাৰ, লগে প্রসাৰ কৰিয়া খ্যাতি অৰ্জন কৰেছিল।

আসামৰ সংস্কৃতি ৰক্ষাত এইগা গিৰকৰ অবদান যথেষ্ট আছে। বৰাক বাৰো ব্রহ্মপুত্র উপত্যকাৰ সাংস্কৃতিক মিলনৰ যোগসূত্রৰ ভূমিকাত এইগা গিৰকৰ ভূমিকা প্রশংসনীয়। মোৰ পিতৃ গুৰু ৺নদীয়া সিংহ বাৰো খুড়া ৰাধাকান্ত সিংহ ঢাকৰ অজাৰেল আছিলা যদিও মোৰ বাস্তৱ অভিজ্ঞতা এইগা গিৰকৰাও অজা ৰৰানিৰ পিছেদেহে বৰ্ণ পৰিচয় অছিল। এইগা গিৰকৰ ঢাকৰ মেল আহানৰ কথা উল্লেখ নাকৰিয়া নোৱাৰুৰি। শিলঙে ৰাজভবনে অতি সম্মানিত মানুৰ ফাংনা আহানাত এইগা গিৰক ধলা ফিজেতৰ মা হাগহানৰ মাচুৰ মিঙাল পড়িল উৰাকা - চলনৰ ফিভাযে এইগা গিৰক নীলুয়া হাগহান ফাড়িয়া স্বৰ্গত্ব স্বয়ং গন্ধৰ্বগোৰ ডেকি ফুৰ-দিয়া লামিলগা পাৰা অউ দৃশ্য এবাকাউ পাহুৰে নোৱাৰুৰি।

এইগা গিৰকৰ হাবিত্ব ডাঙৰ গুণহান অইলতাই (Art of Representation) অৰ্থাৎ চলনৰ গতিত আত জাঙ আহি মেইথঙৰ স্বাভাৱিক মধুৰ ভঙ্গিমা এহানোৰ মূল কাৰণহান এইগা গিৰকৰ নিজস্ব গবেষণাৰ যোগে ঘৰানাৰ সৃষ্টি কৰেছে। মাততে গেলেগা নাৰদকৃত পঞ্চম-সাৰসংহিতা অনুসৰণে আমাৰ ঢাক, এলাৰ ৰাগ ৰাগিনী বাৰো

তালৰ প্ৰামাণিক গ্ৰন্থত বৰ্ণনা কৰেছি নায়ক, গায়ক বাৰো ঢাকুলাৰ হাবি গুণ স্বয়য়া ফুলডালৰ ভেকি এইগা গিৰকৰাও চুয়.ছ ।

আমাৰ সংস্কৃতি ঢাক, এলা, নাছা হাবিগদে কৌঅছে এইগা গিৰকৰ বিদগ্ধ তালজ্ঞানৰ ফল "মৃদঙ্গ—মঞ্জুৰী" লেৰিক এহানাত এইগা গিৰকে আমাৰ নটপালা কীৰ্ত্তনে প্ৰচলিত ঢাক এলাৰ তালৰ পৰম্পৰা বজায় থয়া বিশেষ বিচাৰলো শাস্ত্ৰীয় তালৰ যোগসূত্ৰ স্থাপন কৰেছে ।

এ লেৰিক এহানাত নটপালা ৰঙ্গভুমি ভজনীয় বৈষ্ণৱশাস্ত্ৰ বাৰো নৰ্ত্তন শাস্ত্ৰৰ অপুৰ্ব সংমিশ্ৰনৰ সংস্কৃতিৰ মিলন তীৰ্থ, ধূমেলৰ ইংগিত মেল কাৰোহানৰ লগে অনান্য তাল যেতা লুপ্ত অনাৰ পথগত উতাৰে লিপিবদ্ধ কৰিয়া শাস্ত্ৰীয় ব্যাখ্যা দিয়া আমাৰ সংস্কৃতি কলা—কৃষ্টিৰ অমূল্য সম্পদ ৰক্ষা কৰানিত বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণি-পুৰীৰৰ পয়লাকাৰ লেৰিক "মৃদঙ্গ-মঞ্জুৰী" আমাৰ উঠে আহিতাবা ঢাকুলা, ইশালপা দোয়াৰ, ৰাসধাৰী, সূত্ৰধাৰী গিৰিগিখানীৰে সংস্কৃতিৰ মিঙাল যোগেইতৈ এহানাত সন্দেহ নেই ।

দ্বৰায়িতৰশীল সৰকাৰী পদকামে থামাও আমাৰ সংস্কৃতিৰ কীৰ্ত্তন, শ্ৰাদ্ধবাৰো কৃষ্টিত অংশ গ্ৰহন কৰিয়া এ বয়সে এইগা গিৰকৰ অবদানৰ শ্ৰদ্ধাৰ প্ৰতীক হনাৰ থাৰৌ, নৃত্যাচাৰ্য্য, মৃদঙ্গচাৰ্য্য অলং-কাৰলো এইগা গিৰকৰে অলংকৃত কৰিয়া সমাজে মাটিঅকপা সন্মানৰ পাত্ৰ কৰিয়া থৈলা । ভৱিষ্যতে আৰাকৌ সন্মানৰ মুকুট এইগা গিৰকৰকা ৰাসেয়া থা-যাইব বুলিয়া আশা থাইল ।

শ্ৰদ্ধেয় নৃত্যাচাৰ্য্য, মৃদঙ্গচাৰ্য্য গুৰু নীল মাধৱ মুখাৰ্জী এইগা গিৰকৰ কলাকৃষ্টি প্ৰীতিৰ অনুমাত্ৰ কৃপা অভিলাষী ।

শ্ৰীউদয় চান্দ সিংহ
খ্ৰীষ্টান বস্তী ।
গুৱাহাটী — ৫ ।

প্ৰকাশিকাৰ নিবেদন

"মৃদঙ্গ-মঞ্জুৰী" নুৱাদৃষ্টি প্ৰকাশনৰ পয়লা প্ৰথম প্ৰচেষ্টাহান। সমাজৰ কৃষ্টি এতা হাতে হাতে মাঙো যাৰগা এহানাত মৃদঙ্গচাৰ্য্য নীলমাধৱ মুখাৰ্জী এইগা গিৰকে লেঙকৰা বই এহান মোৰে প্ৰকাশনাৰ সুযোগ আহান দেনাত মি কৃতজ্ঞ। আশা কৰুৰি লেৰিক এহানে আমাৰ মাঙয়া যাৰগা সংস্কৃতিৰ ৰক্ষাত খানি মানি আহান সহায় কৰতৈ। এইগা গিৱকৰ এসাদে প্ৰচেষ্টাৰে হাৰি সময় থাকাত জানাউৰি, লগে এইগাৰ সুযোগ্য সহধৰ্মিনী ইমা থাৰানীৰ সহযোগিতা মনে থাইতৈ।

লেৰিক এহান প্ৰকাশ কৰতেগা শ্ৰদ্ধেয় শিশিৰ সিংহ গিৰকে লেৰিকহানাৰ প্ৰচ্ছদপট এতা হাবি লিঙথাত কৰাত সহযোগৰকা কৃতজ্ঞ। লেৰিক এহান গিৰিগথানীয়ে সাদৰে গ্ৰহণ কৰে দিলে কৃতাৰ্থ অইতউ।

প্ৰকাশিকা
শ্ৰীঅঞ্জনা সিংহ
নুৱাদৃষ্টি প্ৰকাশন
পুৱ-শৰণীয়া।
গুৱাহাটী-৩।

বিষ্ণুপ্রিয়া মণিপুরী কলা কৃষ্টির সাধক শ্রীনীল মাধব মুখার্জী

—শান্তিকুমার সিংহ

মানু এতা মরণশীল। আকগউ অমর নাগয় কথা এহান হাবিঅউ হারপাছি। আমার সমাজে নিয়াম গুণ সম্পন্ন মানু কম বুলিয়া হব্বিঅউ হারপাছি কিন্তু যেতা গিরিগিথানী আছি তানুর প্রতিভা উতা জীবিতকালীন আমি সম্মান উহান দেনা নোরাঙ্কিয়ার। বিশেষ করে আমার কলাকৃষ্টি এতা যে যে গিরি গিথানীরকা পৃথিবী খ্যাতি লাভ করেছে ঔ গিরিগিথানীরে আমার সমাজে নিংশিঙ অয়া থানার কোনো সু ব্যবস্থা নেই। ঔ শিল্পী গিরক উগো দৌ অনার লগে লগে তার গুনাবলী উতা পাহুরে জিতাঙাইগা। দৌর খয়া পেইলাগা শিল্পীর ভিতরে গীতস্বামী গোকুলানন্দ, অজা সেনারিক রাজকুমার, হাদি এহান দৌর খয়া পাকুরার ভিতরে দিল্লী নিবাসী চন্দ্র কান্ত, সিংহ। এবাকা জীবিত কলা কৃষ্টি শিল্পীর ভিতরে গুরু বিপিন সিংহ, নৃত্যাচার্য্য নীলমাধব মুখার্জী আরাকউ আছি। তরে আসামে নৃত্যাচার্য্য নীল মাধব মুখার্জী নাঙ এহান আমার সমাজ বুলিয়াই নাগই অসমীয়া সমাজে অতি পরিচিত নাঙহান। নীলমাধব এইগা বুল্লে কাছাড়, (অবিভক্ত) শিলচরর মানুয়ে নাচিনিল কথাই নাগই। কাদাবারাত আছে শিল্পী গিরকর আমার বিষ্ণুপ্রিয়া মনিপুরী কৃষ্টির লগে কত্তিহান জড়িত হয়ত কোনো কোনো গিরক গিথানকে হার নাপেইতে পারে। নীলমাধব এইগার লগে দিন আহান আমার বিষ্ণুপ্রিয়া মণিপুরীর এলা নাছা সম্পর্কে এইগা গিরকর ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতা হারপানি মনেইলে

এইগা গিৰকে তাৰ ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতা যেহানি মাতলো এইগাৰ নিজৰ ভাষাত লিপিবদ্ধ কৰানি অইল ।

সাংস্কৃতিক দিক এহানাত মোৰ পয়লাকাৰ জীবনৰ দোয়াৰহান খুলিলতা মোৰ ইচে ভানুমতী দেবীয়ে বসন্ত ৰাস আহান কাত-কৰলো, ৰাসধাৰীগ ৰাধা মোহন সিনহা। উহানাত মোৰে কৃষ্ণগো দেছিলা। খানি খানি হাৰপাউৰী, যে, ৰাতিনুঙেইত ভঙ্গীহান অকৰানিৰ আগ উহানাত কাদিয়া নছানি না কৰিয়া খুমজাউৰী সময় উঃনাত ইমা ৰাধিকাই মোৰে বুনি পিউ এইতে, বৃন্দাগো অছিলি মোৰ ইচে ৰাধাৰানীয়ে মোৰে লাবৌ খোৱেয়া খাকাত দিয়া হজাক কৰিয়া, নাছানি অকৰলুগা ।

পিছে লেৰিক তামকৰানিত স্কুলে হোমেইলুগা। উসাদে কৰিয়া LP, MV পাকৰিয়া বন্ধ অইলু । পিছে সামাজিক নট পালাৰ এলা হিকানিত গেলুগা, অঝা গোপীচাঁন এইগাৰাং । এলাদেনা পাৰানি অকৰলু এবং ফাংনা দেনা আৰম্ভ কৰলু। ৺কালাসেনা ৰাজকুমাৰ ও বনমালী তানুৰতুলো। বিধিৰলেখা আক দিন পশ্চিমেদে টেঙাৰা লালয়া গিয়া এলাদিতেগা এলাৰ ফামে 'নাৰগো' বাগেদিলা। প্রায় ছয় মাস কথামাতানি নুওয়াৰলো । বছৰ আহান পৰে সৎ গুৰুৰ কৃপায় খানি বালা অইলু। কিন্তু এলাৰ হাদিত প্রায় নাৰগো বাগানিয়ে উপায়নেয়া ঢাকেদে বুলন দিলো। ঢাকৰ প্রথম শিক্ষা মোৰ পিতৃদেব অঝা আতল এইগাৰাং। মোৰ এইগা গিৰকউগ মণিপুৰে ছয় বছৰ হাউবম্ চাউবী অঝা দউ গিৰকৰাং ঢাকৰ শিক্ষা অর্জন কৰিয়া আহানিৰ সময় মণিপুৰৰ অঝা গিৰকে তাৰ শিষ্য আতল এইগা এগৰে উপযুক্ত শিষ্যগো এবং ব্রহ্ম অংশগ বুলিয়া, তাৰ ঠইগদিয়া থসে পুংজাউ উগ গোবিন্জী মন্দিৰে নট পালাত প্রথম অকৰেছি উতাৰ মাজে আগোৰ অউ পুং জাউ উগ দউ অঝা গিৰকে স্বপ্নাদেশ পেয়া কৰাৰাঙৰ মাৰোউলো পুংয়মলাগেয়া অনুষ্ঠানিক ভাবে তাৰ প্রিয়শিষ্য আতল এইগা এগৰাং পুংনিংহান দিয়া দান কৰেছিল। বিধিৰ লেখা, এইগা গিৰক উগ মনিপুৰেত্ত আয়া

নিয়াম দিন দশৰসেবা কৰানি নুৱাৰেছিল। নুৱাৰাই মুৱাৰাই জীবনহান কাটেইলো।

যেবাকা মি ঢাকবাৰানি অকৰলো উহানাত দেশে কম বাৰানি পাৰলু সময় উহানাত অঝা নন্দিৰাং হিকানিৰকা আদেশ কৰেছিল। অউ মতে শিক্ষা কৰলুগা। পিছে অঝা কালাং গিৰকৰাং গিয়া শিক্ষা কৰলুগা নিয়ামদিন নাগই। উতাৰ পিছে অঝা চূড়াচান্দ গিৰক, নন্দি অঝাৰ শিযাগ বাৰো গুৰুভই গিৰকবাং নিয়ামদিন শিক্ষা কৰলু। এসাদে কৰিয়া আমাৰ দেশ এহানাত প্ৰায় পৰগনাত কম শ্ৰাদ্ধকীৰ্ত্তন আদি বাৰেয়া পিছে মণিপুৰে উচ্চ শিক্ষা কৰাণিত্ত গেলুগা। প্ৰথমে অঝা গোপাল মচা গিৰকৰাং শিক্ষা কৰলুগা। অউসময় অঝা গিৰকৰ লগে আয়া মণিপুৰে শ্ৰাদ্ধ কৰ্মত ঢাক বাৰেইল পিছে অঝা লেইবেনজাউ গিৰকৰাং নুৱা নুৱা পদ্ধতিৰ ঢাক বাৰানিৰ কলা কৌশল শিক্ষা কৰিয়া নিজৰ দেশে আহিং বুলতে, তজা উগৰ লগেউ মণিপুৰে শ্ৰাদ্ধ কৰ্মও ঢাক বাৰেইলু। পিছে নিজৰ দেশে আয়া শিষ্য বৰ্গ লগে কৰিয়া অমাটিক চেষ্টা কৰিয়া দিন ৰাতি না জিৰেয়া সাধন কৰিয়া দেশে বিদেশে ঢাক বাৰেইতেগাউ, মোৰ পিতৃ অঝাগিৰকে তাৰ পুংজাউ উপ বাৰানি এবং আতানি নাদলো। যেবাকা বোম্বাইত গেলুগা উহানাতউ নাদলো। এসাদে প্ৰায় তিনি বছৰ কাটেইলো পিছে পুংজাউ উগতাৰ মণিপুৰৰ অঝা গিৰকে যেসাদে নিয়মলো তাৰে দান কৰেছিল, ঠিক অউ নিয়মলো অধম এগৰাং তাৰ পুংজাউ উগ ছিলকৰে দিলো। বছৰ উহানাত মানে ১৯৫৬ ইং বোম্বাইত "থ্ৰীহেডেড কবৰা" নাঙৰ ইংৰাজি ছবি উহানাত মণিপুৰী ঢাক বাৰানি ও চলন কায়দাৰ নমুনা, গঠনৰ Direction দেহিলো এবং নিজেউ ঢাক দশগলো বাৰেইলু। উতাৰ পিছে দেশে আয়া, সামাজিক কৰ্ম কীৰ্ত্তন বাৰেয়া আহিলু। ১৯৫৭ ইং বোম্বাইত 'চাম্পাকলি' নাঙৰ ৰঙ্গীন হিন্দি ছবি উহানাত, মোৰ অঙ্গনাদ নৃত্য উহানাত দেনাৰকা আমন্ত্ৰন পেয়া অউ ৰঙ্গীন ছবি উহানাত Solo dance দিলুগা।

উতাৰ পিছে ইণ্ডিয়ান হিন্দী সিনেমাৰ Dircetor V. Shantaram গিৰকে বোম্বেতাৰ নিজৰ ঘৰে মণিপুৰী Cultural Programme অহান কৰানিৰকা নিমন্ত্রন কৰিয়া প্রায় দেড় ঘণ্টাৰ সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান আহান কৰেদেহিলো উহানাত সিনেমা জগতৰ ডাঙৰ শিল্পী আংেছিলা। উতা হাবিৰ লগে পৰিচয় কৰেদিয়া গিৰকে মাটি অকপা সম্মান জানাছিল। উহানোৰ গিছে বোম্বে V.I P. Programme আহানাত ইউৰোপীয়াৰ ৰাজা উগয় হোনাৰ মেডেল আহান মোৰে প্রদান কৰেছিল।

১৯৫৪ ইংত অলইণ্ডিয়া Music Conference আহান কলিকাতাত কৰেছিলা উহানাত ঢাক কত্বগলো ৰাৰাছিলো। ১৯৫৭ ইংতে বোম্বে অলইণ্ডিয়া Music Conference অছিল উহানাতউ ঢাকৰ চলন ও অন্য নৃত্য কৰেছিলো। বিধিৰ লেখা ঐ Conference উহানাৰ পিছে International Dance & Music Conference, প্যাৰিসে নেছিলাগা। উতাৰ পিছে London এ গিয়া প্রায় পাচহান প্রগাম কৰানিৰ পৰে London Televison এ মনিপুৰী নৃত্য ঢাকৰ চলন ও অঙ্গনাদ নৃত্য দেনা অইল। বিষ্ণুপ্রিয়া মণিপুৰীৰ এ Culture এহান T.V. প্রগ্রামে পৃথিৰীত প্রথমহান বুলানি থকইতয়। London এত্ত যেবাকা ইণ্ডিয়াত মানে বোম্বে। ১৯৫৭ ইং ৰ June মাহাত ঠোৰাং কৰেছিলা। উহানাত সমাজৰ সেবক এগই স্থান নেইলু। প্যাৰিসে প্রায় দুইমাস প্রগ্রাম কৰানিৰ পৰে France অৰ নানা জাগাত প্রচাৰ অইল এবং নানা জাগাত প্রগ্রাম কৰিয়া পিছে Brusal এ আহিলো। প্রায় মাহ আহান পৰে মোৰ ইমা দৌ অইলিগা বুলিয়া ঘৰত্তে টেলি কৰেছিলা। টেলিহান পেয়া ঘৰে আহিতে কলিকাতাত্ত যেবাকা প্লেইনহান এৰাদিলো থানিপিছে Accident অইল উহানাত ঈশ্বৰৰ কৃপায় মোৰতা কোন আহান নাইল।

কিন্তু যাত্রী যেতা আহিলা উতা ৰতা বহুতগৰত জখম অছিল। কাৰণহান অইলতাই প্লেইন উহানোৰ পাখা আহান বাগিয়া পৰেছিল। লগে লগে সৰকাৰী বেঁ সৰকাৰী মানুয়ে গিয়া যাত্রী হাবিৰে

নিকালেয়া চেইতাৰা ও হজক পাতি দিয় যত্ন কৰিয়া পিছে যেতা যেতা জখম নাসি উতাৰে আৰাক প্লেইন তাহান যোগাড় কৰিয়া প্রায় পাচ ঘণ্টা পৰে শিলচৰ অভিমুখে এৰা দিল। কুম্বিৰ গ্রামে আয়া, লামিয়া টেক্সি আহান ৰিজাব কৰিয়া পেইতেগা প্রায় সেন্ধ্যা অইল। ইমাব শ্রাদ্ধকর্ম লম কৰিয়া প্রায় মা আহান পৰে ১৯৫৮ ইং আসামৰ Chief Minister বিমলা প্রসাদ চালিহাই Hills Plains অৰ Cultural Programme আহান ঠীবাং কৰেছিল। উহানাত মোৰে ডাহেছিল। ঔমতে গিয়া প্রগ্রাম উহানাত অংশ গ্রহন কৰাণিৰ পৰে শিলং মণিপুৰী এসোশিয়েশনে 'মণিপুৰী নৃত্যালয় আগ লিংখাত কৰিয়া মোৰে Principal পদে নিযুক্তি কৰিয়া থছিলা। ঔ সময় মণিপুৰে শ্রীশ্রীগোবিন্দজী নর্ত্তনালয়ে গিয়া নর্ত্তন বিশাৰদ উপাধি উহান প্রথম বিভাগে পাশ কৰিয়া থাইলু সময় উহানাত মণিপুৰৰ মহাৰাজায় কীর্ত্তন আহান লিংখাত কৰেছিল ঔকীর্ত্তন উহান পালা বাৰহান কৰেছিল। গোবিন্দ জীৰ কৃপায় ব্রহ্মপালাৰ হিদপালা বুলিয়া কৰেছিলা উহানউ পালাত দেছিলা উহান গোবিন্জী মন্দিৰে কৰলাহান ঔকীর্ত্তন উহানাত মি অধম এগৰে ঢাকবাবানিৰ সেবা আহান মোৰ এইগা অঝা উগৰ কৃপায় লগে সেৰা কৰে পাৰলু। "নৃত্য নাট্য বাদ্য গীত" এতাহাবি যুক্ত অইলে 'নর্ত্তন বিশাৰদ" উপাধি উহান অৰহান। ১৯৫৯ ইংত শিলঙে বঙ্গীয় সাহিত্য পৰিষদে ভানুসিংহেৰ পদাবলী নৃত্য নাটিকা উহান ঠৈৰাং কৰিয়া মোৰে Director গ হিসাবে আমন্ত্রণ জানেয়া উপযুক্ত Rehearsal দিয়া সফল কৰেদেনাৰ ফলে সাহিত্য পৰিষদে মোৰে সম্বর্ধনা জানেইলা।

১৯৫৯ ইং বাংলাদেশে কীর্ত্তন শ্রাদ্ধও Cultural show দেহুৱানিৰকা শিলেট, ঢাকা ভানুগাছ এ Passport কৰিয়া প্রায় মা আহানোৰকা নেহিলাগা ১৯৬০ শিলঙে বাংলাভাষাৰ আন্দোলন অইল উহানাত Music College উগ অচল অইল পিছে মি বাহিৰে যানা প্রগ্রাম কৰতে Chief Minister বিমলা প্রসাদ চলিহাই মোৰে আসামেত্ত যানা নালাগেৰ বুলিয়া, প্রচাৰ বিভাগোৰ সাংস্কৃতিক শাখা আহান

লিংখাত করিয়া মোরে প্রথম শিল্পীগো হিসাবে নিযুক্তি দেছিলা।

১৯৬১ ইংত Mahendramohan Hazarika র নিঙল জেঠিউগরে মণিপুরী নাছা হবাকরে হিকাছিলু। পিছে লেরিকেউ উপযুক্ত অয়া জার্মানে গিয়া চাকুরী করিয়া মণিপুরী নাছাউ দেহুরেয়া নাংকরিয়া বেয়াপারাং মোরনাঙে চিঠিদির্রি যে গুরুজীর আশীর্ব্বাদ চাউরী। ভবিষ্যতে আরাকউ কৃপা পানা লাগতই। ঐ সময় নিখিল পঞ্চ বিষ্ণুপ্রিয়া মণিপুরী মহাসভার ঠৌরাং আহান প্রতাপ ঘরর লোয়াইরপোওয়াত অছিল। উহানাত মোরে সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান আহান করানিরকা আমন্ত্রণ করেছিলা। উহানাত গিয়া জাতীয় সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান আহান পরমপরা লেইত্রেঙে ভাষণ সহ প্রায় দেড় ঘণ্টার প্রগ্রাম আহান করেছিলু। উহানাত মহাসভার তরফেত্ত সমাজ সেবক অধম এগরে থাকাত করিয়া "নৃত্যাচার্য্য" উপাধি উহান প্রদান করলা। ১৯৬২র প্রথম দিক উহানাত গৌহাটীত বদলি করিয়া নিলাগা অউসময় গৌহাটী রেডিও সেণ্টারে বিষ্ণুপ্রিয়া গীতর অনুষ্ঠান আরম্ভ করলো। কিন্তু ১৯৬১ ইং শিলঙে থাইতে গৌহাটীত আয়া অডিশন দেছিলু এবং পাশ করলু। ১৯৬৩ ইং ত আসামে 1nter College Music Conference আহান তেজপুরে অছিল উহানাত আমন্ত্রণে Judge Demonstratior করিয়া মোর শিষ্য বর্গলো বিষ্ণুপ্রিয়া মণিপুরীর নাং কামেয়া আয়লুগা। উহানোর পিছে আসামী Documentary ছবি আহানাত অংশগ্রহণ করেছিলো।

অউসময় মালিগাও রেলওয়ের staff বারো G.M. গাঙ্গুলী গিরকে বাসবদত্তা নৃত্য নাটিকা উহান করানির কা মোরে Director গো হিসাবে আমন্ত্রণ জানেয়া প্রায় মা আহান Rehearsal দিয়া প্রগ্রাম উহান নিয়াম হোবায়া গেলগা উহানাত মোরে উপযুক্ত সম্মান জানাছিলা। জীবনর ডাঙর আশাহান লেরিক তাম করানি মনাছিলো, কিন্তু আর্থিক অবস্থা ও নানান অসুবিধায় বাহিরে গিয়া তামকরানি নোরাবলু। তবুও মনেমনে ওয়াসাক করিয়া আশা থছিলো যে, কোন সময় আহানাত প্রভুয়ে দয়া করানি লাগতয়। উহান মোর উদ্দেশ্যহান

আছিল। ১৯৬৬ ইং বিধিৰ লেখা, মনে মনে প্ৰস্তুত অউৰী সময় খানি পাউৰী। উদাদে কৰিয়া গৌহাটীত প্ৰাইভেট মেট্ৰিক পৰীক্ষাহান দিয়া এত দিনৰ জীবনৰ আশা এহান পুৰণ কৰলু।

অউ সময় আসামৰ বিহু উৎসব এহান পেন্দেলে বা ষ্টেজে কৰানি অকৰলা উহানাত প্ৰগ্ৰাম কৰানি জিবন নেয়ছিল। আসামৰ এমুৰেত্ন হৌমুৰ পেয়া কোন অঞ্চল বাদ নাপৰেছিল।

মোৰ পিতৃ গুৰুদেবে বিধি মতে যে পুংজাউ উগো অধম এগৰাং প্ৰধান কৰেছিল, ঐ মাহাত্মাৰ গুননাম বৰ্ণনা কৰানি মোৰ ক্ষমতা নেই। যেদিন মোৰ আতে সমজাদিল ঐদিন উহানাত সাৰা পৃথিবী এহানাত যতযাগাত গেছিলুগা এবং জাউৰীগাউতা, গিৰক প্ৰভু এগৰ কৃপায় মোৰে ত্ৰুনিয়া এহান ভ্ৰমন-বৰুৎইলো, লগে সুনাম অৰ্জ্জনউ কৰেদিলো। বৰ্ত্তমানেউ তাৰ সেবা কৰিয়া কৃপা পেয়া আছু। ঈশ্বৰৰ কৃপায় দশগিৰি গিথানীৰ আশীৰ্ব্বাদে স্থায়ী শিল্পীগ, গায়কগ হিসাবে ১৯৭৫ ইং পৰ্য্যন্ত All India Radio Guwahati সেণ্টাৰে আছিলো।

সময় উহানাত দিচপুৰ খৃষ্টীয়ান বস্তিৰ বিষ্ণুনগৰে স্থায়ী মাটি বাড়ী কৰিয়া, আৰতাউ দেশৰ বেইবুনী বাৰো শিষ্যবৰ্গ তাবিহানে তিলয়া গাং আহান লিংখাত কৰিয়া থাইলাং। এ আশা এহান যেৰাকা ১৯৬২ ইং গৌহাটীত আয়াউ চিন্তাধাৰা এহান মোৰ মৰ্মে খেলাছিল। ঈশ্বৰৰ কৃপায় নিজৰ গাংবুলিয়া হাবিহানে মাতানি পাৰতায় যে, গৌহাটীত আমাৰ গাং আহান লিংখাত কৰিয়া থয়া গেছিগা।

প্ৰভুৰ লীলা হঠাৎ কৰ্ম আহান কৰাত পৰলাং। উপায় নেয়া কাদাৰ মানু উতাৰে ডাহিয়া আলোচনা কৰিয়া এপেইত মন্দিৰগো অনা বুলিয়া সেংহান বেল্লুগা।

গাঙৰ বেইবুনী হাবিৰেলো যেবাকা বিষ্ণুমন্দিৰগৰ যাত্ৰাগ বিধি মতে স্থাপন কৰলু সময় উহানোৰ লগে সৰ্ব্ব সন্মতি ক্ৰমে বিষ্ণুনগৰ বুলিয়া নামাকৰন কৰলাং। ১৯৭৫ ইং গৌহাটী ৰেডিও সেণ্টাৰে

বিষ্ণুপ্রিয়া এলার অনুষ্ঠান নাকবানিত্ব কারন হান যে, আগে বিষ্ণু প্রিয়া বুলিয়া চলেছিলা। পিছে যেবাকা সমাজে তিলয়া বিষ্ণুপ্রিয়া মনিপুরী বুলিয়া নাংহান মাতানি অক বুলিয়া সরকারবাং দাবী জানাছিলা। উহান আজি পেয়া প্রতিপালন নানাই, ভাষা সংস্কৃতি শিক্ষা সরকারি ভাবে নায়া, এবু পর্য্যন্ত না চলিয়া থাইলাং। ১৯৭৫ ইংত গৌহাটিত দিচপুরে 'পূর্বাঞ্চল কলা পরিষদ' আগ লিংখাত অছিল। উগত মনিপুরী নৃত্যর প্রধান আচার্য্য ও অধ্যক্ষ হিসাবে নিযুক্তি অয়া আছিলো। পরিষদ উগর নাঙে নিয়াম প্রগ্রাম করেছিলাং—। ১৯৮৫ ইং আসামে গৌহাটীত প্রথম রাধিকা নাঙর বিষ্ণুপ্রিয়া মনিপুরীর ভাষালো আধুনিক যুগে সামাজিক, দেশপ্রেমিক রাধাকৃষ্ণর বাসক শয্যারে লেই ত্রেঙে আর্থিক ও মানসিক চিন্তাধারার ভিতরেদে কথা সুর ও নিজর রচনালো নিকালানি অইল। ২।৮।৮৫ ইংত অউ কেছেট উগ আনুষ্ঠানিক ভাবে 'দচপুরর ইউনাইটেড ক্লাবে উদ্বোধন করলা। উহানোর লগে আসাম সরকারর তথ্য ও জনসংযোগ বিভাগর শিলচর সাংস্কৃতিক শাখার প্রয়োজক ও পরিচালক পদে নিযুক্তি দিলা। ১৯৮৬ ইং বছর উহান গৌহাটীত থানা অছিল। সময় উহানাত কাছাড়র ভকতপুরে অধিবাস কীর্ত্তন আহানাত নিমন্ত্রন করিয়া মোরে আনেছিলাগা। কীর্ত্তন উহান আমার লকেইর দাপাই করলাহান। বিষ্ণুপ্রিয়া মনিপুরী সমাজ তথা ব্রহ্মঋষি, রাজ ঋষি ও মহাসভা ও কাছাড় জিলার পাঁচ পরগনা তিলছিলা। বৈষ্ণব গিরগিথানী হাবিহানে সম্পূর্ণ সম্মতি ক্রমে, কীর্ত্তন মাপু শ্রীজয়দেব মুখার্জী, গান্ধিশ্বর চেংকুরী, অজা ঋষি আনোবাম গিরকে চিনকরিয়া উপযুক্ত সমাজর অঝাগো বুলিয়া, বিধিমতে হৌনাবিলো আচরণ করিয়া মন্দলীগোর ভিতরে হোমেয়া আতি দ্বিয় হানিত খারৌ গাছি পিদাদিয়া। অলঙ্কার এহানোর প্রতি জয় ধ্বনি দিয়া সম্মান জানেইলা। লমইতেগা কর্মকর্ত্তার পক্ষেত্ত ভক্তিসহকারে অভ্যর্থনা করিয়া বিদায় সম্ভাষণ জানেইলা। ১০/১১ ফাগুন ২৬/২/৮৬ইং অউ বছর আসাম সরকারর সাংস্কৃতিক বিভাগে অল আসাম

Music Conference আহান ঠৌৰাং কৰেছিল্গা উহানাত মোৰে হুহান নিমন্ত্রন দেছিলা আহান নৃত্য প্রতিযোগীতাৰ ৰিচাৰক হিসাবে আৰাক আহান Conference এDemmonstration দেনাৰ কামে। অউদিনে একক নৃত্য প্রদর্শনে প্রায় আধাঘন্টা কৰেছিলু বিষ্ণুপ্রিয়া মনিপুৰীৰ নাঙে। গুৰুজনৰ কৃপায় সুনাম অর্জন কৰেছিলু, পিছে সৰকাৰৰ পক্ষত্ত উপযুক্ত সন্মান জানেইলা। ১৯৮৭ ইং গৌহাটীত্ত বদলি অয়া শিলচৰে গিয়া ঔপদৰ মর্য্যদা ভাৰ উহান গ্রহণ কৰিয়া থাইলু।

পিছে সমাজৰ কীর্তন শ্রাদ্ধ এতাও সেবা কৰুৰী এবং সমাজেউ নিয়াম বানা নুংশি পেইতাৰা। অউকুপা উচুটিলো হিমপেইলেউ হাৰৌ অয়া এ বয়স এহানাত দশৰ সেবা কৰতে ক্রুটি নাউৰীতা। ১৯৮৮ ইং আসাম সাহিত্য সভাৰ ঠৌৰাঙে হাইলাকান্দিত কৰেছিলা অউ সভাৰ সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান উহানাত প্রথম দিন উহান মোৰে বিষ্ণু প্রিয়া মনিপুৰী সাংস্কৃতি পৰিষদে নিমন্ত্রণ জানেয়া মোৰ "Speeial Anganad" নৃত্য উহান প্রায় পচিশ মিনিট কৰিয়া, বিষ্ণুপ্রিয়া মনিপুৰীৰ নাং প্রচাৰ অইল। প্রমান যোৰহাটৰ দৈনিক জনমভূমি পেপাৰ উহানাত পাতা আহানাত বুজিয়া মোৰ এবং সমাজৰ কৃষ্টি কলাৰ প্রসংশা কৰিয়া শিল্পী এগৰে সুনাম ধন্য আন্তর্জাতিক খ্যাতি সম্পন্ন গুৰু নীলমাধৱ মুখার্জী বুলিয়া আসামৰ কলাগুৰু বিষ্ণুপ্রসাদ ৰাভাৰ লগে তুলনা কৰিয়া প্রসংশা ও ধন্যবাদ জানাছিলা। লগে আসামৰ মিনিষ্টাৰ শ্রীহুলাল বৰুৱা ও Publicity Directer Chakraborty, Directer All India Radio Guwahati, সত্যপ্রসাদ বৰুৱা ডাঙৰীয়া গিৰক এগিয়ে মোৰে পেণ্ডেলগত ভাহিয়া থাকাত কৰিয়া দর্শক হাবি হানোৱে হনুয়া "চিৰকুমাৰ চিৰসেউজীয়া," Ever green বুলিয়া পৰিচয় কৰেদিয়া গেলাগা।

১৯৮৮ ইং কৰিমগঞ্জে বিষ্ণুপ্রিয়া মণিপুৰী সাহিত্য সভাৰ ঠৌৰাং আহান কৰেছিলা। উহানাত মোৰে নিমন্ত্রণ কৰেছিলা, সংস্কৃতিক

অনুষ্ঠান উহানাত যোগদান দেনাৰকা। শিল্পী সম্বৰ্ধনাৰ পিছে সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান উহান আৰম্ভ কৰলু। ভাষণ ও এলাৰ মাধ্যমে পিছে অনু-ষ্ঠান উহান পৰিচালনাৰকা সভাপতিগ অয়া চালেয়া নিলুগা।

১৮।৮।৮৯ ইং কৰিমগঞ্জে বিষ্ণুপ্ৰিয়া মনিপুৰী সাহিত্য সভাৰ ঠৌৰাঙে নিমন্ত্ৰনে গিয়া আসামৰ গৃহমন্ত্ৰী গিৰকে ভাষা এহান সৰকাৰী ভাবে চলানিৰ য়াথাং কৰেদেছিল। উহানাত A. G. P, সৰকাৰৰে সমাজৰ পক্ষত্ত কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিয়া সভাৰ কাম লমকৰলো। সমাজ কল্যান সমাজ চেতনা, সংস্কৃতি ও কলাকৃষ্টি ভবিষ্যতে আৰাকউ উজ্জল অইতয় বুলিয়া মোৰ আশা থাইল।

৬।১১।৮৯ ইং ভকতপুৰে বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰি সাহিত্য পৰিষদেও সাংস্কৃতিক পৰিষদে সম্মিলন আহান কৰেছিলা, উহানাত মোৰে সম্বৰ্ধনা জানেইলা।

১২।১১।৮৯ ইংত শিলচৰ বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰী সাহিত্য সভাই সম্মেলন অহান কৰেছিলা উহানাত মোৰে মৃদঙ্গাচাৰ্য্য উপাধি দিয়া সম্বৰ্ধনা জানেইলা।........

এইগা গিৰকৰ সুদীৰ্ঘ জীবন কামনা কৰুৰি

মৃদঙ্গ মঞ্জুৰী

বিষ্ণুপ্রিয়া মণিপুৰীৰ ৰসকীর্ত্তনৰ পাৰেঙৰ ঢাকৰ য়্যাৰি ঢাক
কিসাদে হিকানি বা কিসাদে বাৰানী—

উহানৰ ব্যাকৰণৰ নিয়মাৰলী—

লগে মেল ১২ হানৰ বিচাৰহান উল্লেখ আসে, থাংনাত্ত
ক্রমেল ৬ হানৰ য়্যাৰী আসে ।

—লেখক

উৎসর্গ

"মৃদঙ্গ মঞ্জুরী" লেৰিক এহান মোৰ পৰম পূজ্য শিক্ষাগুরু পিতৃদেব ৺আতল মুখার্জ্জী গিৰকৰ শ্রীকৰকমলে এ এভাগাগে ভক্তিপূর্ণ অইয়া, সাজাৰাঙে অইয়া, অর্পণ কৰলু—

লগে—পৰম পূজ্য এইগা ৺বিদ্যালঙ্কাৰ চাটার্জ্জী গিৰকৰে মোৰ হৃদিয়ৌপা ভক্তি নিবেদন কৰৌৰি। কাৰণ যে গিৰকে মোৰ মণিপুৰ মাটতী সাংস্কৃতিৰ শিক্ষাৰ ক্ষেত্রে অর্থ ও মানসিক উৎসাহ উদ্দীপনা দেহিল ঔ এইগা গিৰকৰাং মোৰ চিৰ কৃতজ্ঞতা অর্পন কৰৌৰি।

পিছে— মোৰ পৰম পুজ্য জৈষ্ঠভ্রাতা শ্রীঅশ্বিনী মুখার্জ্জী গিৰকৰ বেইবুনী প্রেমৰ তুলনা দেনাৰ ক্ষমতা মোবাং নেয় কাৰণ যে গিৰকে মোৰ সাংস্কৃতি শিক্ষাৰ ক্ষেত্রে মন প্রাণ দিয়া হাৰৌ অইয়া পৰিবাৰৰ সম্মান ৰক্ষা কৰিয়া, বেয়াপাৰ স্মৃতি এবং প্রভুৰ সেৱা কৰিয়া গাং দেশৰ মাপুগ হিসাবে কল্যাণ কামনা কৰিয়া আৰগা ঔহানোৰ প্রতি অভাগা এগই ভক্তি প্রেম হৃদিয়ৌপা সাজাৰাঙে হমা দেউৰি—

হাবিৰ শেষে—মোৰ পৰম শিষ্য ও মিত্রৰ ভক্তি, শ্রদ্ধা, কল্যান কামনায় এ লেৰিক হানাত হৃদিয়ৌপা সাহায্য কৰলা ঔতা— শ্রীউদয়চান্দ সিন্‌হা, শ্রীবিজয় সেনা ৰাজকুমাৰ, শ্রীৰাধাকান্ত সিন্‌হা, শ্রীমহন্ত সিন্‌হা, শ্রীবাবুলোক সিন্‌হা, শ্রীমহেন্দ্র সিন্‌হা, শ্রীকমলা সিন্‌হা, শ্রীচন্দ্রশেখৰ সিন্‌হা, শ্রীবাগিন্দ্র সিন্‌হা শ্রীনিশি সিন্‌হা, শ্রীদলামনি সিন্‌হা, শ্রীসুৰেন্দ্র সিন্‌হা,

বিনয়াবনত
গুরু শ্রীনীলমাধৱ মুখার্জ্জী
মৃদঙ্গাচার্য্য নৃত্যাচার্য্য, ওঝা
গ্রাম— লোওয়াইৰ পোওয়া
জিলা— কৰিমগঞ্জ

গ্রন্থকাৰৰ নিৱেদন

মৃদঙ্গ মঞ্জৰী লেৰিক এহানৰ মূল উদ্দেশ্যহান অইলতায় ঢাক হিকানিৰ প্ৰকৰণহান । ঢাকৰ শিক্ষা এহান কৰিয়া জিতেগা কিসাদে পদ্ধতিলো শিক্ষা কৰলে ভবিষ্যতে উজ্জ্বল অইয়া দশ গিৰিগি থানিৰ সেবা কৰে পাৰানি এহং গুৰুজনৰ কৃপা পেইয়া সাংস্কৃতিক দিক এহানাত টুকা, চাপৰ, কায়দা মূল ফাতয়া থানা পাৰানি য়াকবেৰ ।

মণিপুৰ মাটিৰ ওঝাৰেলে যে নিয়ম কাননলো কৰিয়া থয়া গেছিগা উহানোৰ বাহিৰে সংযুক্ত চাপৰ, অসংযুক্ত চাপৰ বিপ্ৰয়োক্ত চাপৰৰ, কি কি চাপৰে কি শব্দ অনা পাৰেৰ ঔহানৰ বিবৰণহান তলেদে ইকৰিয়া হাৰপানিৰমত পৰিস্কাৰ কৰিয়া জাউৰিগা—

মণ্ডলীগৰ লৈত্ৰেং, ঔনালৌ কিসাদে অনা থকৰ বা কিসাদে ভিতৰে হমানিৰ নিয়ম নীতি কৰানি থকৰ ঔহানৌ ম্যাপ আকাৰে তলেদে ইকৰিয়া হাৰপানিৰ মত পৰিস্কাৰ কৰিয়া থদেনা অইল । মনোযোগ দিয়া পাকৰলে আশা কৰুৰী হাৰপানি য়াকবেৰ ।

ফিবামৰ কথা—কোন কোন সময়ত কি কি ফিবাম অনা থকৰ ঔহানোৰ হ্যাৰী তলেদে দিয়া গেছুগা কিন্তু হাৰপেইতে খানি সময় লাগতে পাৰে ।

নূকুন, কাঠি ও নামসাৰ কথা

ঔহানৌ তলেদে বৰ্ণেয়া গেছুগা লগে মাং সেঙৰ কথাউ উল্লেখ কৰেছু বাৰ পুংমম হানোৰ কথাউ মাতিয়া গেছুগা লগে থাঙাংমাৰেইগড় কথাউ মাতেছু ।

ফিজেতৰ কথা মাতিয়া গেছুগা ঔহান হবাকৰে চেয়া গেলেগা আশা কৰৌৰি হাৰপানি য়াকবেৰ ।

গজে বৰ্ণনা কৰিয়া গেলুগা বিষয় এহানি বিদ্যাৰ্থী বা পাঠক পাঠিকা হাবিৰে অনুৰোধ কৰৌৰি যে, এ গ্ৰন্থহান সামাজিক ৰীতি নীতি এবং ভক্তি প্ৰাপ্তি ও মুক্তিৰ পথগ হিসাবে পূৰ্ব্ব পুৰুষৰ পন্থা অনুযায়ী লিখিয়া থদিয়া জাউৰিগা হয়তো এহানোৰ ভিতৰে

অনেক লালচুম থাইতে পারে ঔহান নিজগুণে ক্ষমা করিয়া শুদ্ধ করিয়া নিবাংগা। চিন্তা করিয়া চেইতে কলিযোগে গৌরধর্ম এবং সনাতন ও বৈষ্ণব ধর্মে আমি দীক্ষিত অয়া হরিনাম রসকীর্ত্তন এহানলো আমার জন্ম মৃত্যু এবং মুক্তির পথগ হিসাবে আদি কালেত্ত আমার সমাজর রীতি নীতিলো এবাকা পেইয়া প্রচলন অইয়া আহের এহান আমি শুদ্ধমনে পালন করিয়া জানা ঔহান আমার কর্ত্তব্যহান নিংকরানি থকর।

মণিপুরী চর্মবাদ্য যন্ত্রের ইতিহাস

১৫৪ খৃঃ "খুয়োই তোমপোক" বুলিয়া রাজা আগ নিয়াম সংগীত বিলাসী রাজাগ আছিল। তথ্যে প্রকাশ যে চর্মবাদ্য যন্ত্র এতা তা সর্বপ্রথম আবিস্কার করেছিল। আজি আমি মণিপুরী নৃত্যে যত রকম চর্মবাদ্য ব্যবহার দেহিয়ার ঔতা ঔ সময়কার উৎপত্তি বুলিয়া আমার ধারণা—

৭০৭ খৃষ্টাব্দে ব্রহ্মদেশর রাজা "কোলাফেংগ" ব্রহ্ম মণিপুর বারো আসামেত্ত যোগাড় করিয়া সংগীত ও নৃত্যশিল্পীর দল আহান চীন দেশে দিয়া পেঠাদিলা।

অষ্টম শতাব্দীর শেষ দশকে রাজা—"খোংতেকচা" তাম্রলিপিতে প্রথম "শ্রীহরি" শব্দর উচ্চারণ করিয়া শ্রীহরি এগরেই সর্বশ্রেষ্ঠ দোগ বুলিয়া উল্লেখ করেছিল এবং শিবদুর্গা দ্বিয়গিরে দোলাশা দৌলিশিঙর ভিতরে প্রাধান্য দেছিল।

১৪৮৪ খৃঃ "কিয়াম্বা" রাজার সময় ব্রহ্মদেশর অন্তর্গত পোং দেশর রাজা ঔগে মণিপুরেত্ত কলাকৌশলী চর্মবাদ্য শিল্পী উতারে তার দেশে নিয়া গেলগা। ঔতার পরিবর্তে "পেরে" বুলিয়া রণ-শিঙ্গা জাতর যন্ত্র ঔতা বাদক সহ মণিপুরে দিয়া পেঠাদিল। এহানোর বাইরে আরাক ঐতিহাসিক ম্যারী আহান জনসাধারণর হাদিত প্রচলিত আসে যে "পোং" রাজায় "কিয়াম্বা" রাজা এগরে

বিষ্ণুমূর্ত্তি" আগো উপহাৰ দেছিল। ঐ মূর্ত্তি ঔগ স্থাপন কৰিয়া কিয়াম্বাই তাৰ পূজাপাৰ্বন কৰেছিল। উহানাত্তপুৰি ঐ জায়গা ঔহান বিষ্ণুপুৰ বুলিয়া প্রসিদ্ধ অইল। সপ্তদশ শতাব্দীৰ প্রাৰম্ভে "ৰাজা খাগেম্বা" বিষ্ণুপুৰে বিষ্ণুমন্দিৰ স্থাপন কৰেছিল। ঐ মন্দিৰ ঔগ এবাকাউ আছে।

১৬৯৮ খৃঃ ৰাজা "চোৰাইৰোংবা" কৃষ্ণ বলৰামৰ মূর্ত্তি স্থাপন কৰিয়া পূজা কৰেছিল।

মণিপুৰে বঙ্গদেশ পালাৰ ইতিহাস

অষ্টাদশ শতাব্দীৰ পয়লাদে ১৭১৪ সালে "ৰাজা পামহেইৰা" (গৰীব নওয়াজ) শান্তিদাস গোস্বামীৰাংত ৰামানন্দি ধর্ম গ্রহণ কৰেছিল। কিন্তু গুৰুৰ য়াথাঙে আগেকাৰ প্রাচীন পুৰানাদি হাবিতা পুৰিয়া মাংকৰলো।

বর্ত্তমান চলেৰ বঙ্গদেশ পালাৰ কীর্ত্তনৰ আগে 'ৰাম কৃষ্ণ' দ্বিয়নাঙলো আলাপ কৰতে দেহা পেইতাৰা। গৰীব নওয়াজৰ ৰাজত্ব কালেই বঙ্গদেশ পালাৰ উদ্ভব (আৰম্ভ) বুলিয়া মনে কৰতাৰা।

কোনো কোনগৰ মতে চৰাইৰোংবাৰ সময় কৃষ্ণ বলৰামৰ মূর্ত্তি স্থাপনাৰ পৰে বাংলাদেশেত্ত আহেছিলা কীর্ত্তনীয়া ঔতায় এ বঙ্গীয় কীর্ত্তনৰ বীজ বেলাদেছিলাতা এবং বঙ্গদেশেত্ত এ পালাৰ আগমন বুলিয়া মণিপুৰে বঙ্গদেশ পালা বুলিয়া এহানৰ পৰিচয়হান।

পালাহানৰ মূল ইশালপা ঔগয় পালা অকৰানিৰ আগে "ৰাম কৃষ্ণ" নাংদ্বিয়হান নিয়া আলাপ কৰেৰ।

মণিপুৰ নাঙ এহানৰ পুৰাণা য্যাৰী আহান প্রচলিত অয়া আছে। ৰাধা কৃষ্ণ যেবাকা গোপীৰেলো বৃন্দাবনে ৰাসলীলা কৰেছিল ঔহানাত দোয়াৰহান ৰাহিয়া অছিল স্বয়ং মহাদেব। মহাদেব ৰাসলীলাৰ নর্ত্তনে বিভোৰ অইয়া কর্ত্তব্যৰ অৱহেলাত লাজপেইলো ও পার্বতীৰাং য্যাৰীহান দিল। ঔহানাত মহামায়া পার্বতী মহাদেবৰ লগে ৰাসলীলা কৰানিৰ প্রতিজ্ঞা কৰল। বৃন্দাবনৰ দেকি নির্জন

জায়গা, বিছারেইয়া তানু চাবিবাবাদে পর্বত হম্বুকুণ্ড পামি, এ জায়গাহান বাসলীলার উপযুক্ত হান নিঙকরলা। মহাদেবে ত্রিশূলগর শক্তিলো জায়গাঔহান লীলার উপযুক্ত ফামহান হঙকরল। ঔ জায়গা ঔহান এবাকা চংনুংহুদ নাঙে খ্যাতি। ঔহানাত সাতদিন অন্যান্য দেবদেবী ও গন্ধর্ব হাবিবেল বাসলীলা করলা। ঔ সময় অনন্ত নাগে তার ফনার মণির পহোরহানল রাসস্থলী ঔহান ইঙাল ঙাল করিয়া থছিল। উহানরকা ঔ জায়গা ঔগান মণিপুর নাঙে প্রসিদ্ধ অইল।

মণিপুরে গৌড়ী বৈষ্ণব ধর্ম এবং রাসলীলা ও নটপালার ইতিহাস

১৭৬৪ খৃষ্টাব্দে পামহৈবার পৌত্র রাজর্ষি ভাগ্যচন্দ্র (চিংথাং-খোম্বা, জয়সিংহ কর্তা মহারাজ) মহারাজাগো আছিল। তার সময়ত চৈতন্য মহাপ্রভুর ধর্মে অনুপ্রাণিত নরোত্তম গোস্বামীর মতা-বলম্বী ঔতার মণিপুরে আইয়া গৌড়ীয় বৈষ্ণব ধর্ম প্রচার করলা। স্বয়ং মহারাজা এ ধর্মহানাত দীক্ষিত অইয়া বৈষ্ণব ধর্ম এহানোরে জাতহানর ধর্মহান বুলিয়া গ্রহণ করলো।

১৭৭৯ খৃষ্টাব্দে মহারাজা ভাগ্যচন্দ্র স্বপ্নাদেশ পেইয়া গোবিন্দজীর মূর্ত্তি স্থাপন করিয়া স্বপ্নাদেশানুসারে কলারসিক রাজর্ষি গুরু রসানন্দ ও স্বরূপানন্দের সহায়ে পাঁচদিন অবিশ্রাম রাসলীলার আয়োজন করেছিলা। ঔ অনুষ্ঠান ঔহানাত তার জিলক সীজ লাইবৌম্বীরে (বিম্বাবতী মঞ্জুরী) রাধাগো করিয়া নাচোয়াছিল। রাসলীলাহানর পোষাক ঔতাউ রাজারে হৌপনে দেহুয়া দেছিল।

বঙ্গদেশ পালায় নাচা এহানোরে প্রাধান্য দিয়া স্বয়ং মহারাজায় "নটপালা" নাংহান দিয়া নুয়া অনুষ্ঠান আহান লিংখাত করেছিল। বারোনট পালার গায়ক শিল্পী ঔতাউ তোঙাল তোঙাল নিয়মলো হংকরিয়া গেছেগা। পুং চলন এবং করতান চলন এতা আরতাউ সূক্ষ্ম এবং কঠিন করিয়া ছাদকরিলা থরা দেছিল। এবাকা সমান পালা দুহান অনায় বঙ্গদেশ পালা ঔহানরে "অরিবা" বা প্রাচীন

এবং নট পালা এহানোৱে "অনৌবা" বা নূৱা বুলিয়া মাত্‌তাৱা। ঐ সময় "অচৌবা" ভঙ্গী এহান সৃষ্টি অছিল।

১৮০৩ খৃষ্টাব্দে মধুচন্দ্রের সময় ঐহানাত ৰাখালৰাসৰ উল্লেখ পেয়াৰ। ১৮২৬ খৃঃ মহাৰাজা গম্ভীৰ সিংহৰ সময়ত গোষ্ঠ ভঙ্গী সৃষ্টি অছিল। ১৮৩৪ খৃঃ নৰসিংহ মহাৰাজায় নট পালাৰ পোষাক এবং পুং চলন ও কৰতান চলনৰ উন্নতি কৰেছিল। ১৮৫০ খৃঃ মণিপুৰ সংস্কৃতি ইতিহাসৰ সুবর্ণযোগ অছিল। ৰাজা চন্দ্রকীর্তিৰ ৰাজত্ব সময় ঐহানাত নর্তন বা নিত্যৰাসৰ উৎপত্তি।
গুৰুজন ও ওঝাৰেলে গজে ইকৰা তুহান ভঙ্গিৰ বাহিৰে বৃন্দাবন, খুৰুম্বা, এবং গোষ্ঠ বৃন্দাবন নাঙে আৰাক তিনহান ভঙ্গি তাল ও লয়ৰ অপূর্ব সংমিশ্রন সৃষ্টি কৰেছিলা। চৌষট্টি ৰসেৰ কীর্তনে সমৃদ্ধ অইল মণিপুৰৰ কলাজগত। নাছা, এলা তাল ও ৰসৰ অভুতপুর্ব সমন্বয়ে এ ধ্রুপদী ধাৰা এহান অয়া অলংকৃত অইল।

নট পালা সংকীর্তন এহান মহাৰাজা ভাগ্যচন্দ্রৰ সময় উৎপত্তি বুলিয়া গুৰুজনে মনে কৰতাৰা। "নট" শব্দৰ অর্থ অভিনেতা বা নর্ত্তক, পালা শব্দৰ অর্থ নর্ত্তকৰ দল। গজে ইকৰা বঙ্গদেশ পালাৰ অনুসৰণ কৰিয়া সম্পূর্ণ ভিন্ন শিল্পীলো এ নট পালাৰ সৃষ্টি। এহানৰ এলা, ৰীতি বঙ্গদেশ পালাত্ত তোঙাল। নট পালাত পুং চলন কৰতান চলন এ দ্বিয় নর্ত্তনল উৎকৃষ্ট ৰূপে বিকশিত অছিল। এ নট পালা বাৰানিৰ নিয়ুন নির্দ্দিষ্ট। এহানাত ৰাধা কৃষ্ণ লীলা সম্বন্ধীয় হাবিতা পৰিবেশিত অৰ। নানা দলৰ ঈশালপা, ডাকুলা, তুহাৰ পালাৰ মাঝে ফাংনা অয়া থাৰ।

— x —

ডাকৰ মানাউগৰ চাপৰৰ য়্যাৰী

মানাউগৰ চাপৰ (৮) আটহান অৰ ঐ আটহানৰ চাপৰৰ য়্যাৰিহান, কি চাপৰে কি শব্দ উচ্চাৰণ কৰে পাৰেৰ উহান তলে মাতিয়া যাউৰিগা। মানাউৰ চাপৰ এহান বাতৰবাৰাৰ আতহানোৰ আঙুলীগিলো বাৰানীৰ নিয়মহান।

তেৰে তা তেইন তাং
তাঁ তেৰেইন তাং তেইনাং।

এ আটহান চাপৰ হবাকৰে সাধন কৰানি থকৰ। ত্ৰবাকা প্ৰত্যেক শব্দেৰ উচ্চাৰণ, কিসাদে নিকালানি থকৰ বা কি আঙুলীগিলো বাৰানি বা বাৰেইলে উচ্চাৰণহান পৰিস্কাৰ অৰ ঐহান তলে মাতিয়া যাউৰিগা।

১। তেৰে বুলতে— মধ্যাঙ্গুলী, অনামিকা, কণিষ্ঠা এ তিনগল বাৰিদিয়া না এৰাদিয়া তৰ্জনী আঙুলীগল বাৰিদিয়া থনা।

২। তা বুলতে— হাবি আঙুলীলো বাৰিদিয়া না এৰাদেনা।

৩। তেইন বুলতে— তৰ্জনী আঙুলীগলো বাৰিদিয়া এৰাদেনা।

৪। তাং বুলতে— হাবি আঙুলীলো বাৰিদিয়া এৰাদেনা।

৫। তাঁ বুলতে— অনামিকা আঙুলীগ কলকৰিয়া মানাউগৰ পট্‌গত বাৰিদিয়া না এৰাদেনা। এচাপৰ এহানোৰ নাংহান টুকাগ বুল্‌তাৰা।

৬ তেৰেইন বুলতে মধ্যাঙ্গুলী, অনামিকা, কনিষ্ঠা তিনগল বাৰিদিয়া না এৰাদিয়া তৰ্জনী আঙুলীগল বাৰিদিয়া এৰাদেনা।

৭। তাং বুলতে — হাবি আঙুলীলো বাৰিদিয়া জাতেইয়া থনা।

৮। হেইনাং বুলতে—মধ্যাঙ্গুলী অনামিকা অ কণিষ্ঠা তিনিগল উল্টা ক্ষেৎহান আঙুলীৰ আগাগিলো মানাউ-হানোৰ তলৰ কাদাগত বাৰিদিয়া গজেদে আঙুলীগি তুলিয়া বাৰ তৰ্জনী গলো চিন্-কৰিয়া আঙুলী হাবিলো তলেদে বাৰিদিয়া এৰাদেনা ।

ডাকৰ মাবউগৰ চাপৰৰ য়্যাৰী

মাৰউগৰ চাপৰ (৫) পাঁচহান অৰ ঐপাঁচহানোৰ চাপৰৰ য়্যাৰি । কি চাপৰে কি শব্দ উচ্চাৰণ কৰে পাৰেৰ উহান তলে মাতিয়া যাউৰিগা । মাৰউগৰ চাপৰ এহান বাঙ্গুৰীৰাৰাৰ আতহা-নোৰ আঙুলীগিলো বাবানিৰ কথাহান ।

ঘিন ঘিত ঘীং খিত থীং

এ পাঁচহান চাপৰ হৰাকৰে সাধন কৰাণি থকৰ।

এবাকা— প্ৰত্যেক শব্দেৰ উচ্চাৰণ , কিসাদে নিকালানি থকৰ বা কি নমুনালে আঙুলীৰ কায়দালো বাৰানি এবং বাৰেইলে উচ্চাৰণহাল পৰিস্কাৰ অৰ ঐহান তলে মাতিয়া যাউৰিগা এহানাত বাঙ্গুৰীৰাৰাৰ আতহানোৰ খুচিং এহানোৰ নিয়াম প্ৰয়োজন আসে। খুচিং এহানি দৰাকৰাণি নাকৰেৰ। কঙালা অইলেহে আঙুলীৰ যতৰকম কায়দা কৰত্তেৰ তত বৌহান নুংসি অইতৈ এবং পৰিস্কাৰ অইয়া খুৎফামহান মজবুত অইতৈ।

১। ঘিন বুলতে— হাবি আঙুলীলো বাৰেইয়া এৰাদেনা ।

২। ঘীত বুলতে— আঙুলী হাবি কল কৰিয়া মাৰৌগৰ বুকগত বাৰিহান দিয়া না এৰাদেনা ।

৩। ঘীং বুলতে— আঙুলী হাবি কল্‌কৰিয়া মাৰৌগৰ পটে মলোয়াবগৰ গুৰিত বাৰিদিয়া ধৰিয়া থনা ।

৪। খিত বুলতে — আঙুলী হাৰিলো মাৰৌগ বুজেইয়া ৰাৰিদিয়া না এৰাদেনা ।

৫ খীং বুলতে — আঙুলী হাবিৰ আগাগিলো শক্তিহান দিয়া মাৰৌগ বুজেয়া বাৰি দেনা, কিন্তু তর্জনী আঙুলী ঔগ কলকৰিয়া থয়া বাৰিহান দিয়া ধৰিয়া থনা। যেমন— মানাউহানৰ টুকাগৰ সাদে অনা।

এৰাকা ডাকৰ যুগল চাপৰৰ য়্যাৰী

যুগল চাপৰে কি কি শব্দ যোজনা কৰে পাৰেৰ উহানোৰ য়্যাৰীহান মাৰৌৰ চাপৰ পাঁচহানোৰ গজে ভিত্তি কৰেৰ- যেমন- প্রত্যেক চাপৰ পাঁচহানোৰ লগে চাৰিহান চাপৰ কৰিয়া দেনা। সর্বমোট (২০) বিশহান চাপৰ অইল। ঔতাৰ কি কি উচ্চাৰণ অনা পাৰেৰ বা য়াকৰেৰ ঔহান তলে মাতিয়া যাউৰিগা। ত্ৰবাকা মানাউ, মাৰৌ দ্বিয়বাৰাৰ যুগল চাপৰল শব্দ যোজনা কৰতে উচ্চাৰণ ও শ্রুতি মধুৰ কিসাদে অনা থকৰ ঔহানোৰ য়্যাৰী থানি প্রথমে আঙুলীগি ঠিকমত চলানি- পৰিস্কাৰ অনা থকৰ। দ্বিতীয়ে খুৎফামহান মজবুত অনা থকৰ। যেমন— ঘিন তাং ত্যাৎ ধেই ধেন ধেৎ দেইন দেত দৎ গ্রাং গ্রাং ধিন। এ শব্দ এতা বাৰেইতে পৰিস্কাৰ অইলে শ্রুতি মধুৰ অইতে।

যুগল চাপৰ (সংযুক্ত চাপৰ)

সমান চাপৰে কি কি শব্দ অনা পাৰেৰ

১। ঘিন × তাং = ধেই,
ঘিন × তা = ধেন,
ঘিন × তেইন = ধেইন,
ঘিন × তঁা = ধিন,

২। ঘিত × তাং = দেই,
ঘিত × তা = দেত,
ঘিত × তেইন = দেইন,
ঘিত × তঁ = দ্বিন,

৩। খিৎ × তাং = দেন,
খিৎ × তাৎ = দেৎ,
খিৎ × তেইন = দেং,
খিৎ × তাঁ = দিৎ,

৪। খিত × তাং = থেই,
খিত × তা = থেত,
খিত × তেইন = থেইন,
খিত × তাঁ = থত,

৫। খিৎ × তাং = থেন,
খিৎ × তাৎ = থেৎ,
খিৎ × তেইন = থেং,
খিৎ × তাঁ = থৎ

"বিপ্রয়োক্ত চাপৰৰ" = হাতদ্বিয়হানল বাৰাণি আগাপিছা কৰিয়া মাৰৌগদে খামনি। এ চাপৰ এহানে কি কি শব্দ হংকৰে পাৰেৰ- এহানাত ৮ হান শব্দ অনা পাৰেৰ—

যেমন— খিনাৎ খিনাখিনাৎ
গ্ৰাং গ্ৰা গ্ৰাং
খিতাত খিতাতাৎ
থ্ৰাং থ্ৰাথ্ৰাং

গজেদে মাতিয়া গেলুগা চাপৰ এহানোৰ সাদে এথুৰুম-মানাউগদে অকৰিয়া মাৰৌগদে খামনি। এ চাপৰ এহানে কি কি শব্দ হংকৰে পাৰেৰ—এহানাতৌ ৮ হান শব্দ অনা পাৰেৰ। যেমন—

তাগিনাত তাগিনাং
তাব্ৰাং তাব্ৰাব্ৰাব্ৰাব্ৰাং
তাগ্ৰাং তাগ্ৰাগ্ৰাগ্ৰাগ্ৰাং
তাখিতাত তাখিতাখিতাং

"'অসংযোক্ত চাপৰ" আত আহানলো বাৰানি মানাউগদে, এহা-নাত ৮ হান শব্দ অনা পাৰেৰ—

যেমন— তেইনাংতাঁ   তেইনাতাং

তেইনা তেইনা   তাংতেইনাতাং

ত্রেং-তা তাঁ   তাংতাংতাং

ত্রেইন-তাতেইন   তেতেতেতেতাং

গজেদে ইকৰা অসংযোক্ত চাপৰ এহানোৰ সাদে, মাৰৌগদে বাৰেইলে এহানাতউ ৮ হান শব্দ অনা পাৰেৰ— যেমন—

ঘিন   ঘিনঘিন

খিং   খিংখিং

ঘিত   ঘিঘিত

ঘিং   ঘিংঘিং

আতৰ খুচিংহানে আঙুলী এতাৰে নিয়াম শক্তি দেনা পাৰেৰ। আহাহানোৰ শক্তিহানলো বাৰানি নাকৰেৰ। যদি বাৰানি অৰ- তাইলে নুংসি নাইতৈ বাৰো শক্তিহীন অইয়া তেল্লাম ঠুকৰতৈ বাৰো বুকগত চাপ পৰতয়। ফলে অকালে ডাকবাৰানি বাদ দেনা লাগতৈ।

যে কোন তাল আহানাত বা মাৰল আহানাত হিসাব মতে খেইকৰানি অইতৈ বা অইলে তাগিনাং বা তাগ্রাং বুলানি লাগতৈ। নাইলে দোয়াৰ বা পালাৰ অমিল অয়তৈ। যেমন ৰাজমেলৰ ঘৰগ বাতেদে অকৰাণি, বাঙেদে থামনি। যে তাল, ছন্দ, লয় ঔগত বাতেদে বাঙেদে ফিবাম না বাগিয়া বাৰানি— যেমন—

তাল, ৰাজমেল ৰথ্যা তাল ৭ মাত্রা ২ তাল	(গিনেগ্রে)	ধিন S ধিন S ধেই ৷ৎ তা ধিন S তাং S S তা S

যদি লখীঘাট, সেতুঘাট, মাৰল বা খেইকৰা দেনা অৰ তা অইলে

তাঁতাং শব্দ এগ বাঙ্গেদে পৰতৈ ঔহানাত তাগিনাং বুলানি। কিন্তু লয় ছন্দ, তাল- এহানি নিয়াম খিয়াল কৰিয়া ৰাৰানি লাকতৈ নাইলে ছন্দ বাগতৈ ; কাৰণ দুয়াৰগৈ পালাহান চিংকৰিয়া নেৰগা সময় ঔহানাত পাৰেং বাগিয়া ছন্দ নামিলেয়া খেইকৰা বা পুংলল বাৰেইলে না চলতৈ। কাৰণ উপযুক্ত দুয়াৰ বা পালায় তানুৰ কৰতালৰ মাৰল বা লয়ও ছন্দ ঔগ বাগিয়া না জিতাইগা।

ডাকুলাগৰ যতহুৰ ক্ষমতা আসে তদ্রূপ দুয়াৰগৰাং ততহান ক্ষমতা আসে। কাৰণ এতাপাৰা পালা এহান দুয়াৰগৰ নির্দেশল চলতাৰাহান।

ইশালপাগৰ ক্ষমতাহান কমনেই, নিয়াম আসে। যেবাকা বুলিহান ললকৰিয়া এলাহানাত পৰতেগা যে লয়গ আনতৈ ঔগত হুমানি নিয়াম কঠিন অপৰেৰগা। যেমন নমুনা নমুনা ছন্দ, লয়, তাল ব্যৱহাৰ কৰে পাৰেৰ। তা ছাৰা যেবাকা কল্লাপী কৰতে ইশালপাগৈ বহু ৰকমে গেয়া যানা পাৰেৰ। গতিকেই ভানচেপ, মেলকুপ, তিন্ তাল, চাৰিতাল এহানি নিয়াম সাধন কৰানি লাগতৈ।

যে কোন মাৰল আহান, যে কোন খেইকৰা আহান যে কোন পুংলল আহান, ৰেলতেগা নুঙসি ৰা নিয়ম অনুযায়ী অনা লাগেৰ যেমন, ধেই তাং বা ঘিন বুলানী থকৰ ভাইলে ৰসপূর্ণ ও নুঙসি অনা পাৰেৰ।

ঔহান শিক্ষাৰ ক্ষেত্রে য়্যাৰী এহানি হবাকবে হাৰপানি থকৰ।

এৰাকা ফিৰামৰ য়্যাৰী

যেবাকা ঢাকগ ৰাৰানি পাৰিয়া ছন্দ, লয়, তাল হাৰ পেইয়া আহিতৈ সময় ঐহানাত।
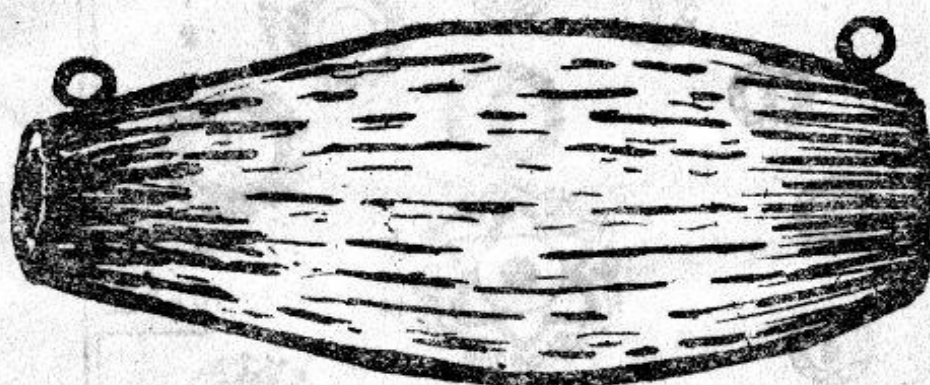
থাংঙাং মাৰেইগাছ, ঢাকগৰ দ্বিয়বাৰাদে আসে আংটি ঐগিত হবাকৰে বৰেয়া পট দ্বিয়গি তুলিয়া খৈতংগৰ গজহানাত গাঠিদেনা লাকতৈ। মানাউহান ৰাতৰ বাৰাদে থনা লাগতৈ। পিছে মাৰেই দ্বিয়গাছ তিলকৰিয়া তুলিয়া গাৰগত য়ালকৰানি, খইতংগৰ গজে ঢাকগ কানা নাকৰেৰ কিন্তু বাঙ্গুৰী বাৰাৰ আতহানোৰ তলেদে, মানে আহাতুলিহানোৰ তলেদে মাৰেইগাছ থানা থকয়তয়।

এৰাকা ঢাকগ য়ালকৰিয়া উবা অনা—

১। ৰাগহান অকৰতে কিসাদে ফিবামহান।

২। সঞ্চাৰহান বাৰেইতে কিসাদে ফিবামহান।

৩ চলনহান দিতেগা কিসাদে ফিবামহান।

৪। বয়া পুংলন মাত্তেগা কিসাদে ফিবামহান।

এবাকা গজে ইকৰা ফিবাম চাৰিহানোৰ য়্যাৰীহান তলে মাত্তিয়া যাউৰিগা—

এহানাত মণ্ডলীগৰ ম্যাপগো হাজেয়া দিক নির্ণয় কৰিয়া হাৰ-পানিৰমত শিজিল মতে বর্ণনা কৰে দিলু---

মণ্ডলীগৰ লেইত্ৰেংহান এসাদে অনা

কীর্ত্তন মাপ
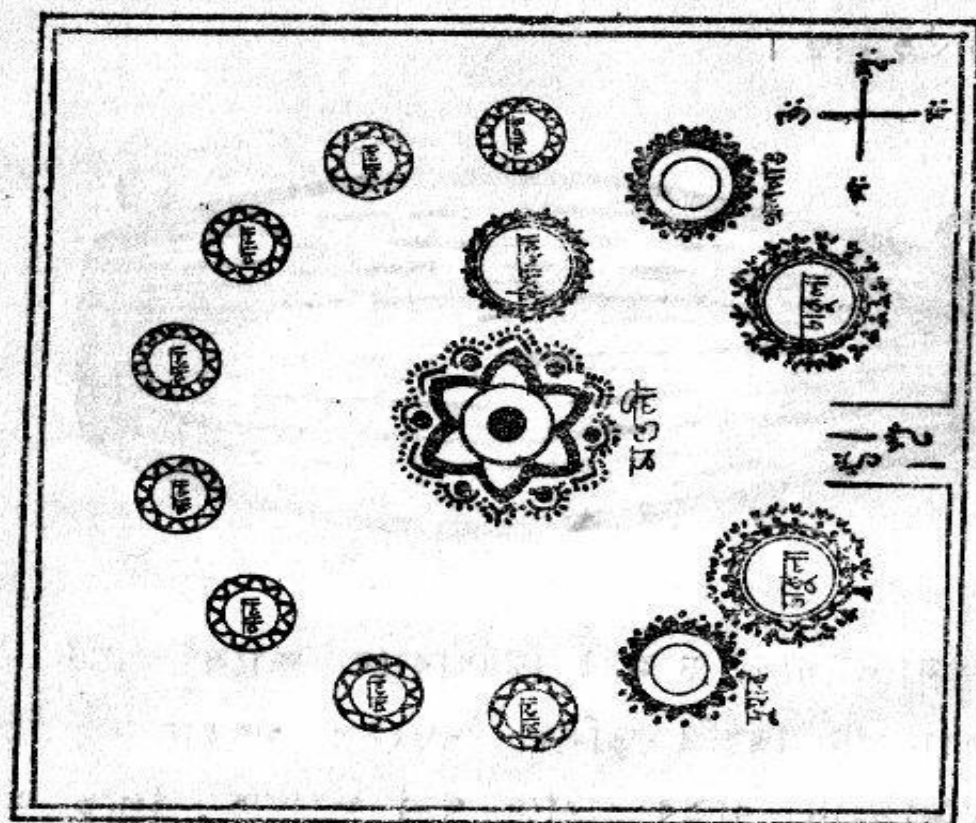
ৰাগহান অকৰত্তে ফিবামহান কিসাদে অনা থকৰ ঐহানোৰ য়্যাৰীহান, বাৰো ফালুহাত্বনা কিসাদে গিয়া মেয়লগত হমেয়া নিজৰ নিজৰ ফাম চিনিয়া উবা অনা। ঐহানত বেভাৰ, নিয়ম নীতি কৰানিৰ কথাখানি উল্লেখ কৰে দেউৰি—যেমন---প্ৰথম ঢাকুলাগৈ মণ্ডলীগ বাঙেদে বুলিয়া গিয়া নিজৰ ফামে পানা ঠিক সময় ঐহানাত্ত দ্বিতীয় ঢাকুলাগৈ মণ্ডলীগ বাতেদে বুলিয়া গিয়া নিজৰ ফামে পানা।

দোয়াৰগৈ পালাহানলো হমানিৰ পৰে ঢাকুলাগি উঠিয়া নিজৰ নিজৰ পাৰেং মতে গিয়া দোয়াৰগৰ বাতেদে প্ৰথম ঢাকুলাগ উবা অনি, লগৰ ঢাকুলাগো খলপাঙৰ দোয়াৰগৰ বাঙেদে উবা অনি। লগে লগে ঈশালপাগ ঢাকুলা দ্বিয়গিৰ হাদিগদে হমেয়া গিয়া তাৰ ফামে উবা অনা। ঈশালপাগ হমানিৰ পিছেদে ঢাকুলাগি ও ঈশালপাগ

বয়া ঢাকগি ও করতানহানি থয়া মণ্ডলীগ হমা দিয়া বনা। পিদেদে লেইচন্দন পানা দিয়া বন্ধণ করতায়। বস্ত্রঔহান (ফিদি ফিদাক) বাঙুৰীবাৰাৰ লেমপালহানাত দেনা থকৰ।

যেবাকা কীর্ত্তনমাপুগে আয়া মণ্ডলীগ হমাদিয়া উবা অয়তৈ সময় ঔহানাত ঢকুলা, পালা, দোয়াৰ হাবিহান কীর্ত্তনমাপুগৰ মাতুং ইলয়া হমাদিয়া উবা অনি।

প্রথমে শঙ্খ, ঘন্টা (শেমকুমহান) বাজানি লাগতৈ। পিদেদে হরিধ্বনিহান, কীর্ত্তন মাপুগয় মাতিয়া জিতৈগা ঔহানাত যেবাকা

চৈ ত ন্য বুলতে

তেইন তেইন তা তাঁ বুলিয়া ৰাগহান অকৰানি—

ঢাক, করতান হাবি আকসাটে অকৰানি। ঔহানৰে পঞ্চধ্বনি বুলতাৰা।

১নং ফিৰামহান---জাংহানি কাপ আহান সালকৰিয়া চুময়া উবা অয়া মুঙেদে খানি খানি নঙা নঙা অইয়া মণ্ডলীগদে মেইথং আহি দিয়া মনহানলো গুরুদেবৰে মুংহানাত থইয়া অদ্বৈত প্রভুৰে স্মরণ কৰিয়া শুদ্ধমনে ভক্তিসহকারে দেহগ কাতকৰিয়া নট ৰাগহান অকৰিয়া বাৰেইয়া যানা। গুরুৰ কৃপায় কোন ভুল ক্রটি নায়া কর্মহান হৰা অইয়া জিতৈগা।

২ নং ফিৰামহান— যেমন—

সঞ্চাৰহান, থেইকৰাহান, পুংললহান, কন্নাপীহান অকৰতে জাংহানি আতহান সালকৰিয়া উবা অইয়া থমকহান দেনা,—যেমন আঠুগি ৰাগানি, নঙানি প্রায় কাপ আহান নঙানি থকৰ এবং মুঙেদে নঙা নঙা অমা পিঠিহান চুমকৰানি লাগতৈ, গুজনি নাকৰেৰ। মুংগ তলেদে দিয়া ৰাৰানি নাকৰেৰ। মেইথংহান হাৰৌ হাৰৌ কৰিয়া ভাবকৰে চেইয়া চেইয়া পুংলল, থেইকৰা, কন্নাপী, মুখবোল মাতানি লাগেৰ।

৩ নং ফিৰামহান= চলনহান আকৰতেগা যে থঙংহান অনা থকৰ, আটিয়া জিতেগা যে থঙংহান অনা, চলনহান দিতে কিসাদে থঙংহান

অনা। উবা অইতেগা, লমকৰতেগা কিসাদে ফিবামহান অনা— ॥

এ ফিবাম এ থঙং এহান্নিৰে "থমকহান' বুলানি লাগতৈ— যেমন জাংহানি মেৰাকে কাপ আহান, মেৰাকে আতআহান শালকৰিয়া মাত্র আঙুলী তুগ নঙানি, আঠুগি বাগিয়া তালে তালে (স্প্রিং) থমকহান দিয়া আনা যানা, এবং জাঙৰ কাম মাটিহানোৰ লগে তাল লয় ছন্দ মিলেয়া কৰানি।

এথুৰম ফেইহানোৰ কথা— ফেই এহান তুলতে (সাইট) বাৰাদে কৰিয়া তুলানি লাগতৈ।
যেমন— উবা অসত জাং উহানোৰ আঠুগোৰ সমানে জাঙৰ পাতাহান যানা লাগতৈ। কিন্তু উবা অসতজাং ঔহান আঙুলী তুহান নঙানি। ঔসাদে দ্বিয় জাং বদলানি, তাল চেয়া।

এবাকা জাংহানিৰ গতি ও চলন কিসাদে অনা যেবাকা চলনহান দিতেগা ভূলেও বালা পাহৰিয়াউ ভাবক বৈষ্ণব দর্শক মণ্ডলীৰ মুং-হানাদে জাং তুলিয়া চলন দেনা নাকৰেৰ। আঠুগৰ গজেদে জাং তুলানি নাকৰেৰ। ঔহান অইলে নিয়াম অপৰাধ অৰ। গুরু-দেবৰে, পণ্ডিত, বৈষ্ণব, দর্শক মণ্ডলীৰে অবমাননা কৰানিহান অৰ। গতিকেই ওঝা গুৰুৰ সেৱা, নিয়ম, চলন, ফিৰণ অনুকৰণ কৰিয়া সমাজৰ ৰীতি নীতিত থাইয়া সংকীর্ত্তনৰ পথগ শুদ্ধমনে অনা লাগেৰ। ঔহান অইলে বৈষ্ণবৰ কৃপা পানা য়াকৰেৰ।

এবাকা পুংলল মাত্বেগা পাৰিয়াৰ বুলিয়া, য়াকৰেৰ বুলিয়া অতি ৰঞ্জিত অৰ বা নিয়মভঙ্গ অৰ ঔহান চানা লাগতৈ। যেমন— শ্লোকৰ পুংলস বা বইয়াপুংলল বা চলন দিত্বেগা ঢাক এগৰ গজে"থপ থপ থাপাৰেইয়া বাৰেইয়া যিতাৰাগা এহান প্রায়েই দেহিয়াৰ। কিন্তু এহান অনুচিত। কাৰণ প্রকৃত জ্ঞানী ওঝা গুৰু গিথান্নি ঔতাই এ নমুনাৰ ঢাকগত থপ থপ বাৰানি এহান দোষনীয় বলিয়া মাতলা।

ত্ৰৰাকা কাকালিহানোৰ কথা—

কাকালিহান মজবুত অনাৰকা কাকালিৰ আচালাহান বাদানিৰ নিয়মহান।

য়্যা হানোৰ কথা—— য়্যা এহান নংসাগৰসাদে অনা। কিসাদে অনা বুল্লেতে লেম্পাল হানিত্ত আত ৱিয়হান নিকুলেসে। ঐ গুৰিউগত নিজে নিজে আতহানি শালকৰলে য়্যাহান নিকুলতয়। য়্যা এহানোৰ নিয়াম Graceful অৰ কাম আসে। কিন্তু ৰাহুহানিৰ লগে নিয়াম সংযুক্ত থাৰ।

এৱাকা আতহানি—থনাৰ নিয়মহান—

পুংলল মাত্বেগা কহনিগি গাৰিগত চেপকৰিয়া ৰাৱানি নাকৰেৰ। আতৰকাম বা নাছা দেনাৰ সময় য়্যা হানে, গাৰগৈ, মুৰগৈ সংযুক্তভাবে কাম কৰলে নাছাৰ ভঙ্গি বা পুংলল হানাত ম্বেইথংহানে, আহিগিয়ে, মুক্সিহানে, দাঁতগিয়ে ৰস পৰিপূর্ণ কৰিয়া তুলে পাৰেৰ।

পুংললহান লমকৰিয়া উবা অনাৰ ফিবামহান যেমন— <u>ধেই</u> বুলতে চুময়া উবা অয়া বাতৰ বাৱাৰ আতহান ঠিক কানহানোৰ সমানে তুলিয়া থানি মুঙেদে নঙা নঙা অয়া আগৱাৱা দেনা। ৰাৰ বাতৰ বাৱাৰ জাংহানৌ মুঙেদে খানি অনা।

৪নং ফিবামহান—

বহিয়া পুংলল দেনাৰ সময়ত ভাবক বৈষ্ণবৰ মুঙে ঢাকগল বইতেগা লগৰগয় গিয়া ৰাঙ্গুৰী বাৱাদে নাইলে পিঠিহানাত বনা থকৰ।

এহানৰ পাচহান প্রকৰণ আছে—

১ নং— উবাঅসতগা ফামঔহানাত্ব বাতেদে কাকেই আহান আগবাৰিয়া দ্বিয়জাঙৰ গজে সমানে ভাৱহান দিয়া নঙে নঙে যানা এবং বাতৰ বাৱাৰ আঠুগ মাটিত না লাগানি গজেদে উবাঅয়া থানা।

২ নং— নঙে নঙে জিতেগা বাঙ্গুৰী বাৱাৰ আঠুগ মাটিহানাত লাগানি এবং বাঙ্কেদে নঙা নঙা অয়া বহে যানা।

৩নং— বাঙ্গুৰী ৰাৱাৰ জাঙৰ আঙুলিগিলো মাটিহানাত ভৰহান

দিয়া বহানি।

৪নং— ঢাকগৰ বাৰ থাঙাং মাৰেইগাছৰ হাদি উগত ভিতৰে বাতৰ বাৰাৰ উবা আছে আঠুঔগ মানাউ হানোৰ ৰাৰাদে থানা থকৰ।

৫নং— বাঙ্গুৰী বাৰাৰ আঠুগ মাটিহানাত লাগিয়া আসে ঔগৰ গজেদে মাৰউগৰ বাৰাঔহান থনা। উহানাত বইয়া পুংলল মাতানি কোন অসুবিধা নাইতৈ এবং ঔহানেই নিয়মহান।

এহানেৰ লগে ওঝাগৰাং বা গুৰুজনৰাং এ বিষয়ে শিক্ষা কৰতে কিসাদে হৌনাবিলো ওঝা বা গুৰুজনৰ ঘৰে গিয়া বহানি লাগেৰ ঔহানৰ নিয়মখানি তলেদে ইকৰৌৰি যেমন— ওঝাগৰ ঘৰে মাঙকলে কাতেইগা জুতা সেণ্ডেললো কানা নাকৰেৰ। ওঝা-গৰে ভক্তি কৰিয়া বনা। বনাৰ সুবিধা নাইলে নিজে পাটি পাৰিয়া ওঝাগৰে বহুয়েয়া পিছেদে নিজে আলাদা পাটি আহানাত বনা।

পানা হজক দিয়া ভক্তি কৰিয়া ঢাক নিকালেইয়া ওঝাগৰাং আগে দিয়া পিছে নিজে আনিয়া বহানি।

বহানিৰ নিয়মহান— ঢাকগৰ আওঠিগিত থাঙাং মাৰেইগাছ লাগাইয়া গাৰগত বৰেয়া বহানি। বহানিৰ সময় বাঙ্গুৰীবাৰাৰ জাংহান কলকৰিয়া বহানি পিছে বাতৰ বাৰাৰ জাঙৰ পাতাহান মাটিহানাত দিয়া আঠুগ উবা কৰিয়া ঢাকগ যাতাহান কৰে দিয়া মজবুত অইয়া বহানি। ঔহানৰে আমাৰ মণিপুৰী বসকীৰ্ত্তনৰ শিক্ষাৰ পদ্ধতিহান বুলিয়া আপাইপুৰ হাকতাকেত্ব চলিয়া আহেৰ ৰীতিহান।

ত্ৰৰাকা নুকুন, কাঠি ও নামসা

কাঠি, নুকুন ও নামসা না পিদিয়া দৌৰ বা গুৰুজনৰ বা সামাজিক কোন কৰ্ম কৰানি নাকৰেৰ। নুকুনগাছ বাঙ্গুৰীবাবাৰ লেমপালহানৰ গজেদে দিয়া বাতৰ বাৰাৰ আতহানৰ তলেদে থনা

লাগের । নুকুনগাছর দিগলহান বাত্তর বারার আতহানর আঙু-লিগি পেয়া অনা থকর ।

আমার ধর্ম ও সামাজিক রীতিহান অইলতাই কাঠিডাল না পিদিয়া কোন কর্মত হমানি বা করানি না করের । তায় কাঠি এডালর ধর্মীয় প্রয়োজনীয়তা নিয়াম আছে । এহানাত কাঠি এডাল তুলসীর কাঠি ত্তিলডাল করিয়া পিদানি পারলে হাবিত্ত হবা ।

নামসা এগ গঙ্গামৃত্তিকা, গোপীচন্দন বা তুলসীজাৰর গুৰিগর মাটিল পিদানি য়াকরের । নামসা এগো বিশেষ গৌরধর্ম বা বৈষ্ণব ধর্মর প্রচলন মতে শিৰিশিগো দিয়া পিদানি লাগের ।

এ ধর্ম কর্মর রীতি নীতির প্রচলন এহান মানিয়া চলানি থকর যেহেতু এহানে দেহগর ভাব শেঙইতই ও পবিত্র অইত্তয় । ঐহানে যে কোন দেবকর্ম করতে উপকৃত অর । আৰাকৌ ভাবহান পবিত্র অইলে কোন অশুভ শক্তিয়ে আক্রমন বা খারাপ করে নোয়ারের । যেহেতু ভগবান ভক্তিপ্রাণ ভক্তর হাবি প্রকার আপদ বিপদ রক্ষণ করের । ত্র শুদ্ধ ভক্তির একমাত্র উপকরণ অইলতাই নামের মাহাত্য (ভগবানের)

শেং মাং এহান নিজে বিচার করিয়া চলানি থকর ঐহানর কারণ ঢাক এগরে প্রভুর যন্ত্র আগ নিংকরানি থকর । ঐহানরকা ঢাকএগ সকইতে মনহান শুদ্ধ করিয়া দ্বিয় আতলো তুলিয়া আনানি থকর । বার থইতেগা মানাউগ গজেদে দিয়া হয় উবা করে নয় গুনজুয়েরা মানে বেলেয়া থনা থকর । ঢাকর বিদ্যা এহানাত কতটুক নিয়ম নীতি মানিয়া চলানি থকর ঢাক এগ সকইতে বা বারেইতে মনহান নিয়াম শুদ্ধ অনা । ভক্তিপূর্ণ অনা নাইলে ঢাকগর ও নিজর বিদ্যাহানর পুঞ্জি কম অর । যেমন ত্রিসন্ধা করতে ধূপ ধুনা দিয়া করানি লাগের ঐ নমুনাল ঢাকগর আসন হান বা ঢাকগরে নিক্কারদিনে দুইবেলা নাইলেউ অন্তত্তঃ

একবেলা ধূপ ধূনা দিয়া অদ্বৈত প্রভুৰ চৰণ যুগলত মনহান এক কৰিয়া ভক্তি কৰিয়া আত দেনা লাগেৰ ঠিক ঔমত কৰতান এহান-ৰেউ কৰিয়া তামকৰানি থকৰ ।

ঢাক এগৰ নাঙৰ কথা থানি——

১। বিষ্ণুপ্রিয়া মণিপুৰী এ "ঢাকগ" বুলতাৰা
২। অসমীয়া এবং বাঙ্গালী এ "খোল" বুলতাৰা
৩। মেইতেই মণিপুৰী এ "পুং" বুলতাৰা
৪। সংস্কৃত বা হিন্দুস্থানী এ "মৃদঙ্গ" বুলতাৰা

কোন সংকীর্ত্তনে ঢাক বাৰাণিৰ সময়ত ঢাক এগৰে আগৰ দিনে ধূপ, ধূনা ফুল ও পানা তাংখা দিয়া পূজা কৰিয়া হোমা দিয়া মনহান শুদ্ধ কৰিয়া আসনহানাত্ত লামেইয়া তাৰে সাজানিৰ নিয়ম অনুসাৰে সাজানি থকৰ—পয়লা পুংয়মহান বেৰেইয়া থাংঙাং মাৰেইগাছ লাগেইয়া প্রস্তুত কৰানি থকৰ ।

(পুংয়মহানৰ ৰংহান ধলা ছাড়া অন্য ৰং অনা নাকৰেৰ ও কোন পাইৰ দেনা নাকৰেৰ । পুংয়মহানৰ দিগলহান দ্বিআত ও পাথাৰি হান প্রায় সোওয়াআত অনা থকৰ । থাংঙাং মাৰেইগাছ ৰাঙা বা ইটৰং অনা থকৰ ও ১০/১১ আত দিগল অনা । পাথাৰিহান ১/২ ইঞ্চি অনা কাৰণ ঢাকগৰ আংটিগিত ৰৰেইতে যাহাতে কোন প্রকাৰ বাধাবাধি নানা ।)

ফিজেতৰ মাঝে— ফেইচম, কোয়েৎ ও কাকালিৰ আচালাহান হাবি ধলা অনা থকৰ, অন্য কোন ৰঙৰতা নাইতৈ ও কোন পাইৰ থনা নাকৰেৰ ।

কোয়েৎ এহান দ্বি নমুনাৰ অৰ— ডাকুলা ঈশালপাই বাদ-তাৰা ঔতাৰ দিগলহান প্রায় ছয় সাড়ে ছয় আত অৰ, পাথাৰি-হান দুই বা আড়াইহাত অৰ । দ্বিতীয় দোয়াৰ ও পালায় লাগেই তাৰা কোয়েৎ এহানৰ দিগলহান ৮০ বা ১০০ আত অনা লাগেৰ ।

পাথাৰিহান একআত বা সোয়াআত অনা লাগেৰ। ঔতাৰ কম অইলে নাৰ। কোয়েৎ এহানৰে চাংখ্রাংতাপিহান বুলিয়াউ মাত্-তাৰা এবং অতি পাতল ফুতিহান। যত পাতল অইতৈ তত হবা। কোয়েৎ এহানৰে ফিজাং ঔ বুলতাৰা। কোয়েৎ বা ফিজাং বাদানিৰকা ওঝা নেইকৰানি লাগেৰ।

কোয়েৎ এহান ডাকুলা বা ঈশালপাগৈ ৰাগসঞ্চাৰ ও বেৰী-ঘাট ৰাৰেইয়া লমইলে খুলিয়া থনা পাৰতাৰা কিন্তু দোয়াৰ ও পালায় সংকীর্ত্তনহান না লমইয়া খোলে মুয়াৰতাৰ।

ফেইচম এহান বৰাবৰ পিদানিৰ নাৰ ফেইচমহান মত, পাতলা অনা নাকৰেৰ। কীর্ত্তনে পিদানিৰ ফেইচম এহান গাৰনি থকৰ। কাৰণ এ ফেইচম এহান পাইৰ নেয়নি থকৰ ও দইয়া কলপ দিলে ফুতি ঔহান একপ্রকাৰ শক্ত অনা লাগেৰ। কিয়াকা বুল্লে ডাকুলা, ঈশালপা বা পালায় পিত্তাৰা ফেইচম ঔহানৰ মুঙৰ মকৃতক্ এগ না ৰাগানিৰকা বলাবলি কৰিয়া দেনা লাগেৰ। ঔহান ফুত্তিহান শক্ত নাইলে নাৰ এবং এসাদে কৰানিহান আমাৰ সমা-জৰ নিয়মহান বুলিয়া আগেত্ত বপাবপিয়ে কৰিয়া আহেছিহান। এহানৰ ব্যতিক্রম কৰানি উচিত নেয়, ও চেইত্তেউ হবা না লাগেৰ। ফেইচম এহান পিদানিৰ নিয়মখানি আছে ঔত্তাউ জানে-কুৰা ওঝাৰে আংকৰিয়া হিকানি থকৰ। বাৰ পিঠিৰ গুঞ্জাপ ৰৰানি এহানৌ হিকানি থকৰ। এত্তা হাবি নিয়ম নীতি জানে-কুৰা ওঝাৰেল ঔতাৰাংত হিকিয়া কৰলেহে সমাজৰ গিৰিগিথানিৰ আশীর্বাদ পেইয়া সমাজৰ সংস্কৃতিৰ উন্নতি কৰে পাৰানি য়াকৰেৰ।

কাকালিৰ আচালা এহানৌ ফুত্তিহান গাৰনি থকৰ। পাইৰ নেয়নি লাগেৰ। কাকালিৰ আচালা এহান বাদানিৰ কাৰণহান অইলতায় যেসাদে ইমাইন্দলে কাকালিহানাত খাংচেৎহান বাধিয়া কাকালিহান শক্তিহান ও আঙালুৰীহান শক্ত কৰিয়া আটেইয়া থই-

তাৰা ঠিক ঔ নমুনাৰ ডাকুলা, ঈশালপা, দোয়াৰ ও পালায় কাকালিৰ আচালাহান বাদানিৰ কাৰনহান অইলতায় চলন দেনাৰ সময়ত যাহাতে ফেইচমহান না ফুকিয়া জানা ও কাকালিহানৰ শক্তিহান ঠিকমত পানা। কাকালিৰ আচলা এহান বাদানি নিয়ম খনানি আছে ঔহান পয়লা দিগালিয়াদে ঠিপ কৰিয়া মুৰিগ কুচি কুচি কৰিয়া কাকালিহানৰ ৰাতৰবাৰাদে লাগেয়া বাঙ্গেদে দ্বিবেৰা দিয়া গাঠিগো দেনা। গাঠিগ দিতে তলেদে থাইতৈ মকুতক্ ঔগ কাপ আহান বা তিনপোয়া দিগল কৰিয়া থনা থকৰ। বা গজেদে থাইতৈ মকুতক ঔগ এ দ্বিয় বেৰাবে জাগাত আৰাক পেচআহান গজেদেত্ত দিয় পেচৰ হাদিত বৰা দিয়া থ দেনা। কাকালিৰ আচালাহানৰ দিগলহান প্ৰায় ছয় বা সাড়ে ছয় আত অনা থকৰ ও পাথাৰিহান দুই বা আড়াইআত অইলে হবা। উহান পাথাৰিহানাদে হুহান জুৰা দিয়া আকৰেৰা কৰিয়া বেৰেই-লেউ য়াকৰেৰ।

আমাৰ পূৰ্বপুৰুষে এ নিয়মহান কৰিয়া গেছিগা কাৰণহান চলন দিতে যাহাতে ফেইচম এহান না ফুকিয়া থাৰগা ঔহানৰ চিন্তা কৰিয়া কৰেছিতা।

পালা কীৰ্ত্তন ও ৰস কীৰ্ত্তন হিকানিৰ নিয়মহান অইলতায় গুৰু বৰণ কৰানি। গুৰুৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা ভক্তি একমনে অনা ঔহান অইলে গুৰুকৃপা পেইয়া শিক্ষাৰ চৰম পথগ পানা য়াক-ৰেৰ। সংকীৰ্ত্তনে হুমেইলেগা যাহাতে গুৰু, বৈষ্ণৱ ও দৰ্শক মণ্ডলী তুষ্ঠ অউতাৰা ঔ নমুনাৰ ভক্তি কৰানি লাগেৰ ঔহান অইলে তানুৰ আশীৰ্বাদে ভগবান ও তুষ্ঠ অৰ।

ভক্তিৰ নমুনা বহু ভাষাৰ বহু জ্ঞানী লেখকে বিভিন্নমতে ইকৰিয়া গেছিগা তবে আমাৰ আপা বপিয়ে যে নমুনাৰ ভক্তি শিক্ষা দিয়া গেছিগা ঔহানেই আমাৰ ভজন সাধন, ভক্তি, প্ৰেম

ও মুক্তিৰ পথহান বুজিয়া নিংকষিয়া চলানি থকৰ।

এহানাত সাধু সংগৰ ও তত্বৰ কথা মাতিয়া হাবিৰাং অপৰাধী অনা না মনাউৰি। তায় উতা নিজে গুৰুকৰণ, সাধুসংগ, তত্বৰ মাহাত্য হিকিয়া শুদ্ধমনে দেহগ পবিত্র কৰিয়া গুৰুকৃপা আশীৰ্বাদ পেইলে মুক্তিৰ পথগো ঠিক অইয়া যানা য়াকৰেৰ।

মহা সংকীৰ্ত্তনৰ নটপালাৰ নিয়মৰ য়্যাৰী খানি

নট পালাৰ ৰসকীৰ্ত্তনৰ অধিবাস, কীৰ্ত্তন, সেন্দানাম, শ্রাদ্ধ কৰ্ম ঔ জাতীয় উৎসৱ উতাত, নটপালা এহান পূৰ্ব্বেত্ব অন্তভুক্ত অয়া আজি পেয়াচলিয়া আহেৰ হান। এহান অষ্ঠকালিন ৰাধাকৃষ্ণৰ লীলা ৰসৰ নীতিৰ পাৰেংহান।

যে কোন কৰ্ম আহানাত পয়লাই--

"নট ৰাগ" এগ অকৰিয়া সম্পূৰ্ণ কৰিয়া বাৰাণি লাগেৰ

নটৰাগ এগত ঘাট পাঁচহান আসে। খামসেগা ঘাট ঔহানৰে "গুৰুঘাট"হান বুলতাৰা।

থাংনাত— এলাৰ ৰাগগ দিতায়, ৰাগগ লমইলে হুৰকাং ঘাট তিনহান আহিতয়। উতাৰ হাদিহাদিত এলাৰ ৰাগৰ পদ আকেইহান দিতায়।

থাংনাত— সঞ্চাৰ তিনহান আহিতয়। উতাৰ হাদিতউ এলাৰ ৰাগৰ পদ আকেইহান দিতায়।

থাংনাত— আৰাক সঞ্চাৰ আহান দিয়া ৰাগ চালিহান অকৰতায়। ৰাগ চালিহান লইকৰিয়া—

থাংনাত— আৰক সঞ্চাৰ আহান দিয়া খামনি।

থাংনাত— এলাৰ ৰাগ বাহন হান দিতায়।

থাংনাত— ডাকৰ ৰাগ বাহন হান দিয়া,

থাংনাত— বেৰী ঘাটহান দেনা মানে বাঙ্গেদে হাঁবিহানে মণ্ডলীগ বুলিয়া নিজৰ ফামে থানা। লগে লগে ইশালপাগই ভাকুলাগিৰ লগে ভক্তি প্রেমলো আলিঙ্গন জানেইতয়। উসাদে দোয়াৰ গৰেবাৰ খলপাঙৰ দোয়াৰ গৰেউ প্রেম ভক্তিলো আলিঙ্গন জানেয়া, নিজৰ ফামে বহিতায়। ঔহানাত কীর্ত্তন মাপুগই চিনকৰিয়া কোনৰ ভাবক গিয়ে মণ্ডলীগত হমেয়া পানা তাংখা আকেইংহানলো ডাকুলা, ইশালপা দোয়াৰৰে উনাঅয়া নিজৰ ফামে বহিতায়গা। এহানাত কথা আকচুটি আদে যেমন নট হানাত্ত অকৰিয়া ভেৰী-ঘাটহান লমনাছে পেয়া ভাবক বৈষ্ণৱ তথা দর্শক মণ্ডলীগৰ ভিত্তৰে হমানিৰ বিধান নেই। পৰে হমানি য়াকৰেৰ তৰে থংচিলহানাদে হমানি থকৰ। যেমন দোয়াৰগো বাৰ খলপাঙৰ দোয়াৰগৰ হাদিউগদে মণ্ডলীগৰ থংচিলহান অৰতাহে।

থাংনাত— বৈষ্ণৱ বন্দনা, শ্লোকৰ পুংলল দিতায় পিচে গৌৰ চন্দ্রিকা অবতাৰ, অবতৰি অবতীর্ণ দিয়া।

থাংনাত— তিনতাল দিতায়। পূর্বভাব দিতায়।

থাংনাত— এলাৰ পাৰেং ৰাধাকৃষ্ণৰ ৰসলীলা আড়ম্ব কৰিয়া প্রান্তলীলা দেনাৰ পৰে গোষ্ঠ দিয়া ৰূপ অনুৰাগ, ও শুদ্ধ অনুৰাগ দিয়া ৰাজমেল দিতায়।

থাংনাত— সাজন অভিসাৰ দিতায়। ঔহানাত কিন্তু, কোন কোন লয়াত খমুনাম ফামহান গৌৰচন্দ্রিকাত আনিয়া মণ্ডলীগত বৰেইতাৰা। কোন কোন লয়াত অভিসাৰে আনিয়া মণ্ডলীগত ৰৰেইতাৰা। এ ঘোৰ তত্ত্ব ত্ৰহামোৰ য়্যাৰী এহান সৎসঙ্গ কৰিয়া হাৰ পানি য়াকৰেৰ। মণ্ডলীগত বৰেয়া হাবিৰে উনা কৰিয়া ইশালপাগবাং দিতায়গা। ঔহানাত শ্রীমতী ৰাধাৰ লগে নবদাসিনী ৰূপে লগে দিতায়গা।

থাংনাত— তানচেপ মেলকুপ দিয়া।

খাংনাত— সূৰ্য্যপূজা দূৰদৰ্শন পথৰুদ্ৰ সম্বুক জলকেলি ৰন্য প্ৰকাশন আনছল আৰতি লালসা প্ৰাৰ্থনা।

থাংনাত— ঝৰি ভাঙ্গা একতাল চাৰিতাল বাৰেয়া গৃহাগমন দিয়া বিজয় কৰাণি।

খামইতেগা— কীৰ্ত্তন মাপুগই, নাম কাকৰিয়া মৃতা বৈষ্ণৱ উগৰে গুৰু আশ্ৰয় কৰিয়া বৃন্দাবন প্ৰাপ্তি দিয়া প্ৰেম ধ্বনি দিয়া লইকৰতাৰা।

নটপালাৰ— ৰসকীৰ্ত্তন এহানাত দৰকাৰী তাল কত্তহানোৰ নাং মাত্ৰা, তাল, চিহ্ন দিয়া জাউৰিগা।

ৰাগচালি— এহানৰ শাস্ত্ৰগত্ত নাংহান—

"চতুৰশ্ৰজাতি" একতাল।

৪ মাত্ৰা = ১ তাল =, চিহ্ন "I" হান

×
১ ২ ৩ ৪,

×
ধেইন তাতাং sতা তাং।

s তাতাং sতা তাং।

গজে ইকৰা চতুৰশ্ৰজাতি একতাল এহানোৰ ভিত্তৰে ঝৰি তানচেপ চালি, একতাল। মাত্ৰা তাল আকতা অইলেউ ছন্দ, তোঙাল তোঙাল।

মেলকুপ এহানোৰ শাস্ত্ৰগত্ত নাংহান

"তিশ্ৰজাতি" একতাল

× ০
১২৩/৪৫৬

৬ মাত্ৰা ১ তাল ১ ফাক, চিহ্ন ০০

× •
ধিন s তেন/তাঁ খিন ধেই |

× ২
২/ধিন ধেইন তাগিন/তা ধেইন তাগিন

ৰূপক—
"চতুৰশ্ৰজাতি ৰূপক"

৬ মাত্ৰা ২ তাল ১ ফাক, চিহ্ন ol

× ২ ° × ২ o
ধিন গ্ৰগ্ৰ/ধিন থেন্তা থেন তাগিন ১ ২/৩ ৪ ৫ ৬

মণিপুৰে | মেয়াং লেইপাকে
তিনতালমচা | হুৰকাং তিনতাল বুলতাৰা।

৭
৭ মাত্ৰা ৩ তাল— চিহ্ন ooo

× ২ ৩ × ২ ৩
তাং খিতা খিতা/তাং খিতা/খিতা খিতা ১ ২ ৩/৪ ৫/৬ ৭

৭ × ২
তুইতাল আচৌৰা ৭ মাত্ৰা ২ তাল চিহ্ন lo ১ ২ ৩ ৪/৫ ৬ ৭

× ২ × ২
ধিন S তেন S/তা খি তা/তা গ্ৰ ধেইন তা/ধিৎ ধেইন তা

চালি, তিনতাল মেল এহানোৰ শাস্ত্ৰগত নাংহান
"চতুশ্ৰত্ৰিপুট" ৮ মাত্ৰা ৩ তাল চিহ্ন "loo"

× ২ ৩ × ২ ৩
১/ ধিন তেন S তাঁ / ধিৎ তা / ধেন তা ১২৩৪/৫৬/৭৮

× ২ ৩
২। ধেই ধিন তাঁ। তাং / S থেন / তাগিন গ্ৰগ্ৰ

৭৭
(গজন) গজেন্দ্ৰ তাল ৮ মাত্ৰা ২ তাল, চিহ্ন "ol"

\+ ২ × ২
থেন তাঁ। ঘিন / ধেই ঘিনা ধেই ঘিন S ১২৩/৪৫৬৭৮

× ২
ধিন তা ঘিন / ধিন ঘিনা ধিন তাং S ।

চৌতাল এহানোৰে মণিপুৰে তাঞ্জাউ বুলতাৰা শাস্ত্রিয়মতে সঙ্গীত ৰত্নাকৰে এহানৰে “বর্ণয়ত্তি” বুলিয়া নাংহান থৱাসি

১২ মাত্রা ৪ তাল ২ ফাক, চিহ্ন 1100

× ० ২ ० ৩
(গৰগ) ধা S তেন তেন / তাং তা তেন তাং / ঘিত্র

৪
গ্রগিন / তা খিত্তা

× ০ ২ ০ ৩ ৪
১ ২৩৪/৫৬৭৮/৯ ১০/১১ ১২

চাৰিতাল এহান মণিপুৰেত্ত চিনকৰিয়া নিয়াম প্রচলিত নাংহান তবে “সংগীত শাস্ত্রয়” এহানোৰে “সঞ্চয় তাল” বুলিয়া মাতেৰ ঔহান আমি লনা থকৰ ।

১৪ মাত্রা ৪ তাল ৩ ফাক, চিহ্ন o111

(গৰগ) × ২ • ৩ ०
ধিন গ্রগ্র / ধেন গিন তাং তা / S তাং তাং তা/

৪ ०
S তাতা তাতা খিত্তা

× ২ ০ • ৩ •
তা এগ্র / তা গ্রাং খিং গ্রগ্র / ধিনত গিন তাগিন ধেইত্তা/

৪ •
ধিনত গিন তাগিন ধেইত্তা

× ২ ० ৩• ৪ •
১ ২/৩৪৫৬/৭৮৯ ১০/১১ ১২ ১৩ ১৪

মণিপুৰে মেয়াং লেইপাকে
তিনতাল আচৌবা বড় তিন তাল বুলতাবা

এ নাং এহানি শাস্ত্রৰ নাংহান নাগয় শাস্ত্রৰ নাংহান অইলতায়

"দ্বিতীয়ক" বুলিয়া সঙ্গীত ৰত্নাকৰে মাতিছা গৈছেগা।

(গৰগ) × ২ ৩ ০

১২/৩৪/৫৬৭৮ ৮ মাত্রা ৩ তাল ১ ফাক, চিহ্ন ০০l

খিৎ গিনাগ্র) × ২ ৩ ০

ধিন ধিন / ধেই গিনাগ্র / ধেন তা গিনাগ্র ধেত্তা

× ২ ৩ ০

তা খিৎ / তেন তা / তা ঽ খিৎ গিনাগ্র।

উজ্জবহাৰ— তাল এহানৌ তিনতাল আচৌৰাৰ সাদে মাত্রা, তাল, ফাক আকতা কিন্তু বোলহান তোঙাল।

(গৰগ) × ২ ৩ ০

ঽ গ্র গ্র) তা তা তা / তাতা খিতা / ধিন ধিন ঽ গ্রগ্র

× ২ ৩ ০

ধিনধেই ধিনধিন / তাতা খিত্তা/ তাঁ তাঁ ঽ গ্রগ্র।

"পঞ্চম তাল"

১৮ মাত্রা ৫ তাল ৪ ফাক
চিহ্ন ।।।০।

+০ ২ ০ ৩ ০ ৪ ৫ ০

১২৩৪/ ৫৬৭৮/৯ ১০ ১১ ১২/১৩ ১৪/১৫ ১৬ ১৭ ১৮

গৰগ— + ০ ২ ০ ৩

তেন তেন তেন ধিন/ তেন ধিন তেন তেন/ তাঁ তেন

০ ৪ ৫ ০

তেন তেন/ধিন তেন/ধিন খিত্তা তেন তাঁ।

রুদ্র তাল

২৮ মাত্রা ১১ তাল ৩ ফাক

চিহ্ন 1o1ooooooo1

+ ০ ২ ৩ ০ ৪ ৫ ৬ ৭ ৮ ৯ ১০
১২৩৪/৫৬/৭৮৯১০/১১১২/১৩১৪/১৫১৬/১৭১৮/১৯২০/২১২২/২৩২৪

১১ ০
২৫২৬২৭২৮

পৰিং |
গৰগ |

+ ০ ২ ৩ ০ ৪ ৫
তা তেস্তা তেস্তা তেস্তা/ধিনগ্রগ্র/ধিন তাং S গ্রগ্র/ধিন গ্রগ্র/ধিন গ্রগ্র/

৬ ৭ ৮ ৯ ১০
ধিন তাং/তাতা খিতা /খিতা তাঁগিন/তাতা খিতা/ধিন গ্রগ্র/

১১ ০
ধিন তাং S S ।

ব্ৰহ্ম তাল

২৮ মাত্রা ১০ তাল ৪ ফাক

চিহ্ন 1010010001

+ ৩ ২ ৬ ০ ৪ ৫ ৬ ০ ৭ ৮ ৯
১২৭ S/৫৬/৭৮৯১০/১১ ১২/১৩১৪/১৫১৬১৭১৮/১৯২০/২১২২/২৩২৪/

১০ ০
২৫২৬২৭২৮

=নীৰনিৰদ=

গৰগ— গিনগৰে }

+ ০ ৩ ০
ধিন S S গিনগৰে/ধিন থেই/ধিন S S গ্রগ্র/

৪ ৫ ৬ ০ ৭
তাঁথি তাংঘিন/তাতা খিতা/তেস্তাং S S গিনাগৰে/ঘিন্না খিতা/

৮ ৯ ১০ ০
খিস্তা তেস্তা/খিতা তাথি/তাং S S গ্রগ্র

জয়দিক (যতি)

১৪ মাত্রা ৪ তাল ৩ ফাক
চিহ্ন ॥০।

\+ ০ ২ ০ ৩ ৪ ০
১২৩৪/ ৫৬৭৮/৯ ১০/১১ ১২ ১৩ ১৪

পৰিং |
গৰগ |

গ্ৰগ্ৰ) + ০ ২ ০ ৩ ৪
তেস্তা ধিন গ্ৰগ্ৰ তেস্তা / ধিন গ্ৰেগ্ৰে ধেস্তা ঘিস্ত/ তেন তাঁ/তাং

০
s s গ্ৰেগ্ৰে

\+ ০ ২ ০ ৩ ৪
ঘিস্তা তেস্তা খিতা তেস্তা/খিতা তাঘিন তাতা ঘিতা/তেন তাঁ/তাং

০
s s | গ্ৰেখ্ৰে ।

—সুৰফাঁক এহানোৰে শাস্ত্ৰমতে "কলিঙ্গমণ্ঠ" বুলতাৰা

১০ মাত্ৰা ৩ তাল ১ ফাক
চিহ্ন ০ll

\+ ২ ৩ ০
১২/ ৩৪৫৬/৭ ৮ ৯ ১০

পৰিং | + ২ ৩ ০
গৰগ | ধিন গ্ৰগ্ৰ/ ধিন তেস্তা তেস্তা তেস্তা / থেই s s গ্ৰগ্ৰ

তেওড়া= ৭ মাত্ৰা ৩ তাল

চুমকাৰ তিনতাল হানোৰ লগে মান্না কিন্তু পুংললহান তোঙাল—

৭
চিহ্ন ০০০

+ ২ ৩
১২৩ / ৪৫ / ৬৭

গৰগ = + ২ ৩
ধেন তেন তাং/তাতা ঘিতা/ ঘিন্তা ঘিন্তা

কুষ্ণৰূপ
ফাগুখেঙ্গ

১। তানচেপ— একতাল আৰাউবা—

৮ মাত্ৰা ১ তাল ১ ফাক চিহ্ন "S"

+ o
১২৩৪৫৬৭৮

(গৰগ) × o
ধিন ধেন্তা ধিনগিন তেন্তা তাঁ-তা-তা থেনগ্ৰগ্ৰ।

২। × o
ধেধে--ধেন তেন্তা তাঁ- তেন- তা তাঁ গিনগ্ৰ।

৩। × o
তৎতেন ধিন তৎধেন ধিন গ্ৰগ্ৰ ধিনতেন ধিন তৎতেন তাং।

২। তানচেপ একতাল আৰাউবা

১৬ মাত্ৰা ১ তাল ৩ ফাক চিহ্ন '×'

× o • o
১ ২ ৩ ৪ ৫ ৬ ৭ ৮ ৯ ১০ ১১ ১২ ১৩ ১৪ ১৫ ১৬

গৰগ
গিনগ্ৰে
+ o
ধেন তা ঘিন ধেন তাঁঘিন ধেন্তা ধেন্তা ধেন্তা

o o
তাগ্ৰ গ্ৰতা গ্ৰগ্ৰ তেন্তা তাঁ তাং ধিং গিনগ্ৰে।

নটপালাৰ
ৰাজমেল--

এহান আমাৰ ওঝাৰেলে মাত্তাৰা নাংহান, শাস্ত্ৰই "ৰথ্যাতাল" বুলিয়া মাতেৰ। এহান লঘু আহানে দ্রুত বিৰাম আহানে তিলকৰিয়া হংকৰেসিহান।

৭ মাত্রা ২ তাল চিহ্ন Io

×　২
১২৩৪ / ৫৬৭

ৰাজমেল (ভূষনা)　ৰথ্যাতালে লঘু: প্রোক্তোদবিৰাম: প্রকীৰ্ত্তিত: ভৰত কোষ পৃঃ ৫২৪

লম্বিঘাট ১নং

×　২
ধেইন s তা s/ তেইন তা s

\+　২
তাং s s s/ ঘিৎ গিন গ্র ।

যেবাকা "লম্বিঘাটহান লমইলে মণ্ডলীগ বাত্তেদে বুলা আহান দিয়া বিলম্বিত গৰগ অকৰানী"

বিলম্বিত গৰগ

×　২
ধিন s ধিন s/ ধেই/খিত তা

×　২
ধিন s তাং s/ s তা s

×　২
তাঁ s তাং s/ থেন তা s

×　২
তাঁ s তাং s/ ঘিৎ গিন গ্র ॥

সেতুঘাট ১নং | × তেইন তা খিং তা/ তাং ২ s s

× তা s তা s / তাং ২ s s ॥

মধ্যেলয়ে গৰগ | × তেন s তা s / খিং ২ তা s

× তাং s s s/s ২ থ্ৰ্থ্ৰ ॥

খেইকৰা × ধেইন s তা s/তা ২ ধেইন s

× তা s ধেইন s/তা ২ তা s

× ধেইন s তা s / তা ২ ধেইন s

× তা s ধেইন s / ধে ২ ধে s/ধেই ×

এসাদে কৰিয়া ৰাজমেল এহান কাককৰিয়া নেনা। যেবাকা দ্ৰুতলয়ে আহিতয় উহানাত, ৭ মাত্ৰাৰ বাহিৰে ৪ মাত্ৰালো চলিয়া গিয়া লমইতইগা। যেমন দ্বিতালেত্ব একতালে পৰতইগা। "চতুৰশ্ৰজাতি এক তাল"

দ্ৰুতলয়ে থোকৰিয়া নেনা | × খিং থেই খিতা তাং/s × থেই খিতা তাং

×
ऽ থেই খিতা তাং / থেন থেন তাগিন এগ্র

বেলানি ঃ × ×
থেই থেই খিন থেই/তাতা খিতা ঘিন এগ্র

× ×
তেনা তাং ऽ তাতা/ ঘিন ধেই ऽ ঘিন/ ধেই
×

মেল এহান বেলানি পর্য্যন্ত ৰাঙ্গেদে মণ্ডলীগ থয়া বুলে বুলে মেলহান থৌকৰিয়া নেনা ।

দশ কোষ

৭ মাত্রা ৫ তাল

চিহ্ন ouoou

× ২ ৩ ৪ ৫
১ ২/৩/৪৫/৬/৭

পৰিং বা গৰগ | × ২ ৩ ৪ ৫
তেস্তাং খিতা/তঁা/তেস্তাং খিতা/থেই/ধিস্তা

× ২ ৩ ৪ ৫
তেস্তাং খিতা/তঁা /তেস্তাং খিতা/তঁা/ খ্রখ্র ।

মনমজিল — × ২ ৩ ৪ ৫
ধিন এগ্র / তাঁগিন / ধেস্তা ধিন / গিন / ধিন

× ২ ৩ ৪ ৫
এগ্র তাগিন / ধেস্তা / তাগিন ধেস্তা / তাঁগিন / ধেস্তা

লাখবান— + ২ ৩ ৪ ৫
ধিনতেন Sতেন/তাঁখিত/তাঁতেন Sতেন/তাঁখতা/তাঁখিতা

+ ২ ৩ ৪ ৫
তাতেন Sতেন/তাঁখিতা/তাঁতেন Sতেন/তাঁগিনা/ধেন্তা ।

মুইকৰুণা-- + ২ ৩ ৪ ৫
ধেন তাতাঁ/খ্ৰখ্ৰ/তাং গিন্তাং /তাতা/খ্ৰখ্ৰ

× ২ ৩ ৪ ৫
তাং তাতা/খ্ৰখ্ৰ/তেন তা/তাঁ/তাতা

× ২ ৩ ৪ ৫
তেন তা/তাঁ/থেন তা/তাঁ/গিনাগ্ৰ ।

সোণাৰ বৰণ— + ২ ৩ ৪ ৫
গিনথেন তাতাঁ/গিন্তা/তাখ্ৰ খ্ৰতাং/খিতাঁ/গিন্তা

+ ২ ৩ ৪ ৫
তেন তা/তাঁ/তেন্তা তেন্তা/তাং/খ্ৰখ্ৰ

+ ২ ৩ ৪ ৫
তাতেন তাতাঁ/খিৎতাং/তাখ্ৰ খ্ৰতাং/খিৎতা/গিন্তা

+ ২ ৩ ৪ ৫
তেন তা/তাঁ/তেন্তা তেন্তা/তাং/গিনগৰে ।

ধৰ-- × ২ ৩ ৪ ৫
ধেন গিন্তা/তাগিন/ধেন ধেন/গিন্তা / তাগিন

× ২ ৩ ৪ ৫
ধেন গিন্তা/তাঁ/তা তাতাঁ/খিতা /তাঁখিৎ

+ ২ ৩ ৪ ৫
তাগ্র গ্রতা/গ্রগ্র /তাগ্র গ্রতাং/খিতা/তাঁগিন

তিন তালমেল-- মাত্রা ৮ তাল ৩
চিহ্ন lco

× ২ ৩
১ ২ ৩ ৪/৫ ৬/৭ ৮

গৰগ-- × ২ ৩ ×
ধেন তা থেন তা/তাঁ থেন/তাঁথি তাতা থেন তা থেন তা/

২ ৩ ৯ + ২ ৩
তাঁ থেন/তাঁথি তাতা/থেন তাতাঁ s/s s/s গ্রেগ্রে ॥

চাৰীতাল আচৌবা | ১৪ মাত্রা ৪ তাল ৩ ফাক
মহাচতুস্তাল | চিহ্ন llol

+ o ২ o ৩ ৪ o
১ ২ ৩ ৪/৫ ৬ ৭ ৮/৯ ১০/১১ ১২ ১৩ ১৪

গৰগ — + o ২ o ৩ ৪ o
তাং s গ্র গ্র/তেন তা তাঁ s খিৎ s/ঘিন s তেন তাঁ

× o ২ o ৩
ধিন তেস্তা তাঁগিন ধেই/ধিন তেস্তা তাঁগিন ধেই/বিন গ্রগ্র/

৪ o × o ২ o
ধিন তাং s গ্রগ্র তাঁ থেস্তা থেস্তা থেস্তা/তাঁ থেস্তা থেস্তা থেস্তা/

৩ ৪ o
তা গ্রগ্র/তাঁ তাং s গ্রগ্র ।

কোকিল প্ৰিয়তাল

৩৬ মাত্ৰা ৬ তাল ১২ ফাঁক
চিহ্ন lssIls

x ০ ২ ০ ০ ০ ৩ ০ ০ ০
১ ২ ৩ ৪/৫ ৬ ৭ ৮ ৯ ১০ ১১ ১২/১৩ ১৪ ১৫ ১৬ ১৭ ১৮ ১৯ ২০/

৪ ০ ৫ ০ ৬ ০ ০ ০
২১ ২২ ২৩ ২৪/২৫ ২৬ ২৭ ২৮/২৯ ৩০ ৩১ ৩২ ৩৩ ৩৪ ৩৫ ৩৬

পাৰিং | x ০ ২ ০ ০ ০
গৰগ | তাং s খিং খ্ৰখ্ৰ/ধিন তাং s তাতা তাঁ ধিন ধেন গ্ৰগ্ৰ ।

৩ ● ০ ০ ৪ ০
ধিন খিতা ধিন খিত্তা ধিন তেল তেন/তা তাঁ/s তেত্তা তা তাঁ/

৫ ০ ৬ ০ ০ ০
তাং s s তেনাতেনা/ ধিন ধেই s গ্ৰেগ্ৰে ধেধেন তাতা খিতা ধিন

নব চাৰীতাল

১৪ মাত্ৰা ৪ তাল ৩ ফাক
চিহ্ন llol

পাৰিং | x ● ০ ২ ০ ৩
গৰগ | ধেত্তা তাঁ ধেত্তা তাঁগিন/ধেত্তা তাঁ ধিনখ্ৰ খ্ৰতাং/খ্ৰেখ্ৰে

৪ ০
তাংখিং / তাখ্ৰে খ্ৰেতাং গিন গিনগ্ৰ ।

চতুৰ বিংশতি ব্ৰহ্মতাল

২৪ মাত্ৰা ৭ তাল ৫ ফাক
চিহ্ন ololll1

× ২ ০ ৩ ৪ ০ ৫ ০ ৬ ০
১২/৩ ৪ ৫ ৬/৭৮ /৯ ১০ ১১ ১২/১৩ ১৪ ১৫ ১৬/১৭ ১৮ ১৯ ২০/

৭ ০
২১ ২২ ২৩ ২৪ ॥

পৰিং | × ২ ০ ৩ ৪
গৰগ | ঘিন খিতাং/ঘিন তাঁ তেন্তা খিতাং/ ঘিন খিতা/ঘিনঘিন

০ ৫ ০ ৬ ০ ৭ ০
তাঁ S খ্ৰখ্ৰ/তাঁ খ্ৰখ্ৰ তা খ্ৰখ্ৰ/তাঁ খিত্ৰে খিতা তাঁ/তাং S S S

"যাত্ৰা ৰূপক"

৭ মাত্ৰা ২ তাল ৩ ফাক

চিহ্ন ০। (৭)

× ২ ০ ০ ০
১ ২/৩ ৪ ৫ ৬ ৭

পাৰিং | × ২ ০ ০ ০
গৰগ | ধেন-তা ধেন্তা/ধেন্তাগ্ৰগ্ৰ ধেইধিন তে-নতা তেন্তাং খিং

"পঞ্চম সোৱাৰী"

৩০ মাত্ৰা ৫ তাল ৩ ফাক

চিহ্ন ০ ০ S S S (৭ ৭)

× ২ ৩ ০ ৪ ০
১ ২ ৩/৪ ৫ ৬/৭ ৮ ৯ ১০ ১১ ১২ ১৩ ১৪/১৫ ১৬ ১৭ ১৮ ১৯ ২০ ২১ ২২/

৫ ০
২৩ ২৪ ২৫ ২৬ ২৭ ২৮ ২৯ ৩০/

পাৰিং | + ২ ৩ ০
গৰগ | ধেন তাং ঘিন /ধেন তাং ঘিন/ধেই S ধিন S ধেই S ধিন S/

৪ ০ ৫ ০
তেন ঽ তেন তা তেন তা তেনা তেনা/তা তেনা তেনা তেনা তাখি

তাং খিং ঽ ।

"দফচৌতাল"

১২ মাত্রা ৪ তাল ২ ফাক
চিহ্ন lloo

গজে ইকৰা চৌতাল উহানে, এহানে মাত্রা তাল আপতা। কিন্তু পুংললহান ঙোঙাল. এহান তাণ্ডব ষ্টাইলহান।

× ০ ২ ০ ৩ ৪
১ ২ ৩ ৪/৫ ৬ ৭ ৮/৯ ১০/১১ ১২

× ০ ২ ০ ৩ ৪
ধে ঽধে তেইন তাং/ঽ ধে তেইন তাং/তাতা খিতা/গিন্তা গিন্তা।

একতাল চতুৰশ্ৰজাতি

৪ মাত্রা ১ তাল

লঘূৰে কশ্চ তুর্মা এশ্চতুৰ শ্ৰস্ত থৈবচ।
যত্ৰৈক তাল: সন্তোক্তো ভৰত শ্লৈৰ্মনী ষিভি: ॥
—ভৰত বল্ললতা মঞ্জৰী ॥

মাত্রা ৪ হানোৰে 'চতুৰশ্ৰজাতিৰ লঘূ আহান অৰ উহানোৰ নাছা এলাউতা ভৰত মুনিয়ে "একতাল" বুলিয়া নাংহান থসে। উহানৰ চিহ্নহান "l" হান।

এই কথা এহানোৰ মাতুংইলয়া হাৰপাছি "একতাল" এহানোৰে আমাৰ ওঝাৰেল হাবিহানে আকতা অয়া লসিহান। এহানৰ মা ৬ মাত্রাৰ ছন্দ এগৰে আমাৰ ওঝাৰেলে তাল আকহান দিতাৰা বুলিয়া "একতাল"

হানৌ বুলতাৰা। চুমকাৰ একতালছান বুগানি এহানতে মাতানি হিনৰ, খানি আহান তোঙাল অসে উহানোৰ কা এহানোৰে শাস্ত্র সঙ্গত অনা "তিশ্রজাতি একতাল" বুলিয়া নাংহান থইলেতে তাল এহানোৰে হাৰপেইতে অসুবিধা নাইতয়।

পয়লাকাৰ ৪ মাত্রাৰ চতুৰশ্র লঘু একতাল উহানোৰে ওঝাৰেলে "তানচেপ" বুলতাৰা। ৰাৰ ৬ মাত্রাৰ ছন্দ এগৰে "মেলকুপ বুলিয়া মাত্বাৰা। তানচেপ এহানোৰ ভিতৰে ৬ মাত্রা ৮ মাত্রা ১৬ মাত্রাৰ ছন্দ উতাউ য়উকৰানি য়াকবেৰ।

বিশেষ চানা— এবাকাৰ সময় এহানাত কিতা পাৰা আগই মাত্রা ৪ গৰ ছন্দগড়ে "কাহাৰবা" বুলতাৰা উহানাত মাত্রা ৬ গৰ ছন্দগৰে "দাদাৰা" বুলতাৰা। এহানতে তবলাৰ তালৰমা মুসলমানে থৱাসি উর্দ্দু ভাষাৰ নাংহান। শাস্ত্রৰ নাংহান নাগই।

মাতিয়াৰ তবলা এতাতে আমীৰ খুশ্রু এগই হিন্দুৰ মৃদঙ্গ উগ দেহিয়া উগৰে কাপিরা মূৰ ছুগ গৰেয়া হংকৰেছেতা। উহানোৰ কা আমাৰ কীর্ত্তন এতাত উত্তা বৰানি নাকৰেৰ। এবং ঐ তালৰ নাং উতাউ আমি ব্যৱহাৰ নাকৰিয়া।

প্রস্তাৰ প্রানঃ

প্রস্তাৰ প্রান বুলতাৰা এহান, কিতাপাৰা তাল আহানাত পুংলল দিগল কৰিয়া বাৰানি উহান। এহান আমাৰ ওঝাৰেলে আখৰ, অলঙ্কাৰ পুংলল, বোল এবং দিগল কৰানি বুলিয়া মাত্বাৰা।

গণিত শাস্ত্রৰ মাতুং ইলয়া উংহানোৰ পুংলল উত্তা নিয়ম কানন গজ তলৰ পাৰেং উতা নিয়াম পাৰা হংকৰেছি।

থাত্বা— কিতাপাৰা তাল আহানোৰ ভিতৰে তোঙাল তোঙাল পুংলল বাৰেইতে ৩/৪ থুকম তাল বাগিয়া উহানোৰ ভিতৰে ছন্দ

তোঙাল তোঙাল করিয়া বাৰেয়া সমগত পৰানি উহানোৰে "প্ৰস্তাৰ" বুলতাৰা ।

আবৃত্তি- (বুলানি বা কোয়নী)-

কিতাপাৰা পুংলল আহান সমগত্ব বা তালৰ মুৰগত্ব অকৰিয়া বাৰেয়া গিয়া গজে ইকৰা সম উগত্ব বাৰ আনচিল কৰিয়া বাৰেয়া জানা উহানোৰে "আবৃত্তি" আহান বুলতাৰা । এসাদে দ্বিখুকুম আনচিল কৰানি উহানোৰে আবৃতি দুহান বুলতাৰা ।

এসাদে তিনখুকুম আনচিল কৰানি উহানৰে আবৃতি তিনহান বুলতাৰা । এসাদেমাথাং মাথাং কৰে চলিয়া যানা য়াকৰেৰ । এ নমুনাৰ আবৃতি উহানোৰে আমাৰ ওঝাৰেলে কোয়নী বা বুলানি বুলতাৰা ।

গজে ইকৰা "চতুৰশ্ৰজাতি" একতাল ৪ মাত্রা এহানাত তোঙাল তোঙাল ছন্দ তোঙাল তোঙাল তালৰ নমুনা এবং ফাক উতাৰ বিবৰণ খানি তলে মাতিয়া জাউবীগা

নট পালাত ৪ মাত্রিক এহানোৰে "তানচেপ" ছন্দগলউ য়াকৰেৰ ।	+ ০ ১ ২ ৩ ৪ + ০ S খিং অখি তাং ।

১ তাল ১ ফাক কৰানি—

× ০ ধিনতেন-তা তা-ধেই ধিনাধেই ।	× ০ S খিতা তা থেই
+ ০ তাতেন এগ্ৰতেন তাঁতেন ধিনতেন ।	× ০ ধিন গ্ৰগ্ৰ ধিন তাং

গজৰ ৪ মাত্রিক উহানোৰে "একতাল" ছন্দগলউ য়াকৰেৰ ১ তাল চাৰি মাত্রা---	× ১ ২ ৩ ৪ × ধিন তেন S তাং । × ধিত ধেইন তাগিন/তঁথেন তাগিন

গজৰ ৪ মাত্রিক উহানোৰে "চালি" একতাল ছন্দগউ য়াকৰেৰ	× ০ ১ ২ ৩ ৪ × ০ তাঁথেন - থেন তাধে ধেনতা
১ তাল ১ ফাক কৰানি	
২।	× ০ তাঁ - তা তা ধেইনতা ।
৩	× ০ ধিনতেন - তা খিংতা ধেইনতা

গজৰ ৪ মাত্রিক উহানোৰে "ঝৰি এক তাল" ছন্দগউ য়াকৰেৰ	+ ১ ২ ৩ ৪
১ তাল চাৰি মাত্রা—	× × খিতা তাগ্ৰধেই তাঁগিন তাধেই
	× গিন্তা তাগ্ৰধেই তাঁগিন তাংখ্ৰাং।

গজে ইকৰা "তিশ্রজাতি একতাল" ৬ মাত্রা এহানাত, তোঙাল ২ ছন্দ, তোঙাল ২ তালৰ নমুনা এবং ফাক্‌ উতাৰ ৰিবৰণ খানি তলেদে ইকৰিয়া জাউৰীগা ।

নটপালাত ৩ মাত্রিক এহানোৰ "মেলক্‌প" ছন্দগলউ য়াকৰেৰ বিলম্বিত ছন্দগৰ মাজে ১ তাল ১ ফাক অৰ	× ০ ১ ২ ৩ ৪ ৫ ৬ × ০ ঘিন S তেন তা ঘিন ধেই।
গজৰ ৬ মাত্রিক এহানোৰে মেল ক্‌পহান বুলিয়াৰ দ্রুতগতি ছন্দগত নিলেগা দুই তাল, ২ তাল অৰ	× ২ ১ ২ ৩ ৪ ৫ ৬ + ২ ঘিন S তেন তা ঘিন ধেই।

গজৰ ৬ মাত্রিক এহানোৰে অন্য নমুনা আহানোৰ পুংলল্ আহান, দ্রুত গতিত ২ তাল অৰ

×
১ ২ ৩
×
ধিত ধেইন তাগিন
×
তাং থেইন তাগিন ।

গজে ইকৰা তানচেপ, মেলকুপ বা একতাল ছুই তালৰ য়্যাৰী এহান নট পাল্যাত ব্যৱহাৰ অৰহান। কিন্তু নৃত্য, নাছাৰ ক্ষেত্রে এ মাত্রা এহানিৰ ভিতৰে তাল এবং নাং তোঙাল তোঙাল আয়া আছে। উতা পিছেকাৰ নাছাৰ সংখ্যাত নিকালানি মনাছু ॥

কলাপ্রাণ ঃ ডাকবাৰানিৰ নমুনা ।

ধ্রুবকা সর্পিনী কৃষ্ণা পদ্মিনী চ বিসর্জিতা ।
বিক্ষিপ্তাখ্যা পতাকাচ মাত্রা স্যাৎ পতিতা হষ্টমী ॥

- সংগীত ৰত্নাক'ৰ

ডাক বাৰানিৰ মত্তঙ নমুনা ৮ হান উতাৰ নাং অইলতাই, ধ্রুবকা, সর্পিনী, কৃষ্ণা, পদ্মিনী। বিসর্জিতা, বিক্ষিপ্তা, পতাকা, এবং পতিতা ।

ধ্রুবকা — " স শব্দাতু ধ্রুবা জ্ঞেয়া "
ৰৌহান নিকালেয়া বাৰানি উহানোৰে "ধ্রুবকা" বুলতায়া ।

সাৰ্পিনী— " সর্পিনী বাম গামিনী "
বাঙ্গুৰী বাৰাৰ আতহানলো ডাকগৰ মাৰৌগত বাৰানি উহানোৰে " সর্পিনী " বুলতাৰা ।

কৃষ্ণা— " (চাপৰ) কৃষ্ণা দক্ষিণ তোগন্তী "
বাতৰ বাৰাৰ আত হানলো ডাকগৰ মানউহানাত বাৰানি উহানোৰে " কৃষ্ণা " বুলতাৰা ।

পদ্মিনী— " পদ্মিনী স্যাদ ধোগতা "
তলেদ্বেত্ত আতহান হেইকৰিয়া ডাক বাৰাণি উহানোৰে "পদ্মিনী" বুলতাৰা ।

বিসর্জিতা— (হা বুলানি) " বিসর্জিতা ৰহির্যাতো =
"হা" বুলানি বা আতহান তুলানি উহানোৰে "বিসর্জিতা" বুলতাৰা ।

বিক্ষিপ্তা— " বিক্ষিপ্তা কৃষ্ণনাত্মিকা"
আতহান কল্ কৰিয়া বাৰাণি উহানোৰে" বিক্ষিপ্তা বুলানি ।

পতাকা 'পতাকা তৰ্দ্ধ গামিনী গজেদে আতহান হেইকৰিয়া বাৰানি উহানোৰে" পতাকা বুলতাৰা ।

পতিতা—"পতিতা কৰ পাতনাৎ" আতহান তলেদে বেলানি উহানোৰে" পতিতা বুলতাৰা ।

জাতি প্ৰাণ

চতুৰশ্রস্তথা ত্র্যশ্রঃ খণ্ডো মিশ্রস্তথৈবচ ।
সঙ্কীর্ণ : পঞ্চবিজ্ঞেয়া জাতয় : ক্রমশোবুধৈ : ॥
—কুম্ব :

তালৰজাত (৫) পাঁচহান উতাৰ নাং অইলত্তাই ।
চতুৰশ্র, ত্র্যশ্র, খণ্ড, মিশ্র, এবং সঙ্কীর্ণ, ।

১। চতুৰশ্র জাতি এহানোৰ ভিতৰে আৰাক বর্ণ চাৰিহান নিকুলেছে উতাৰ মাত্রাউ তঙাল, এ পাঁচহানোৰ নমুনা জাতিৰর্ণ মাত্রা তলে দিয়া যাউৰীগা ।

জাতি		বর্ণ		মাত্রা
চতুৰশ্র	—	৪	—	৪
ত্র্যশ্র	—	৩	—	৩
খণ্ড	—	৫	—	৫
মিশ্র	—	৭	—	৭
সঙ্কীর্ণ	—	৯	—	৯

গজে ইকৰা জাতি চাৰিহানোৰ মাজে চতুৰশ্ৰই ব্ৰাহ্মণ, ত্ৰ্যশ্ৰই ক্ষত্ৰিয়, খণ্ডই বৈশ্য, মিশ্ৰই শূদ্ৰ। এগানোৰ মাজে জাতি চাৰিহানোৰ ভিতৰে কিতাপাৰা জাতি তুহানে তিলয়া অৰ উংহানোৰে সঙ্কীৰ্ণ জাতি বুলানি থকৰ।

লয় পান :

বিশ্ৰান্তি যুক্তয়া কালে ক্ৰিয়য়া মান মিষ্যতে।
ক্ৰিয়ানন্তৰ বিশ্ৰান্তিৰ্লয় : সত্ৰিবিধো মত :।
দ্ৰুতো মধ্য বিলম্বশ্চ দ্ৰুত : শীঘ্ৰতমো মত :।
দ্বিগুনা দ্বিগুনো জ্ঞেয়ো তস্মান্নধ্য বিলম্বিতৌ॥

অচ্যুতৰায় (ভৰতকোষ)

তালৰ মাত্ৰা লেহেয়া নিতেগা ১, ২ বুলিয়া মাতিয়া জিতেগা ১, ২ বুলতে হাদিগত থাৰ সময় উহানোৰে "লয়" বুলতাৰা।

—লয় তিন প্ৰকাৰ—

"বিলম্বিত" মধ্য" দ্ৰুত।

বিলম্বিত— এহান নিয়াম তাপ্প অকৰানি "লয়" উগৰে বিলম্বিত বুলিয়া মাত্তাৰা।

যেমন— নটপালাৰ পয়লা ৰাজ মেলহান নিয়াম তাপ্প অকৰিয়াৰ উহান পাৰাহান হাৰপানি।

মধ্য— এহান ৰাজমেল হানোৰ হমবুক উগত যে লয়গ অৰ উহানোৰে মধ্যলয় বুলতাৰা।

দ্ৰুত— এহান ৰাজমেলহান বেলতেগা যে লয়গ অৰ উহানোৰে দ্ৰুতলয় বুলতাৰা।

—মাত্ৰা—

এবাকা মাত্ৰাৰ কথা খানি যে, ঘড়ীগৰ সেকেণ্ড কাটাগৰ চং আহানোৰে ত্বৰা বা তাপনিৰ মাতুং ইলয়া উহানোৰে মাত্ৰা বুলিয়া লৱাসি।

যেমন— ত্বৰা উহানাত সেকেণ্ড আহানে অৰ। তাপ্প উহানাত সেকেণ্ড ছুহানে মাত্রা আহান বুলিয়া লৱাসি।

এ নমুনা এহানাত সেকেণ্ড তিনহানে মাত্রা আহান কৰানিয় য়াকৰেৰ উহান হাৰপানি।

উহানোৰকা মাত্রা বুলতে, তাপ্প অইলেউ ত্বৰা অইলেউ মান্না চাং আহানাত থনা উহান হাৰপানি।

কিতাপাৰা ছন্দ আগৰ মাতুং ইলয়া পুংলল্ নিকাল্লেউ মাতিয়াৰ মাত্রা এহানোৰ ভিতৰে থনা থকৰ এবং এহানোৰ বাহিৰে যানা নাকয়েৰ।

তাল শাস্ত্রৰ মাতুং ইলয়া লঘু গুৰুৰ চিহ্ন নাং এবং মাত্রাৰ সংখ্যা তলে দেহ্ঙুহানী অইল।

নাং	চিহ্ন	মাত্রা
অনু —	u	১
দ্রুত —	o	২
দবিৰাম —	⁊ o	৩
লঘু—	1	৪
লবিৰাম —	⁊ 1	৫
গুৰু—	S	৮
প্লুত—	⁊ S	১২

— + —

গ্রহ প্রাণ

—সমোহ তীতোহ নাগতশ্চ গ্রহস্তালে ত্রিধা মতঃ।
গীতাদি সমকালস্ত সমপানিঃ সমগ্রহঃ॥
সোহৰ পানিৰতীতঃ স্যা দ্যো গীতা দৌ প্রবর্ত্ততে।
অনাগতঃ প্রাক্ প্রবৃত্তঃ স এবো পৰি পানিকঃ॥

কিতা পাৰা তাল আহান অকৰানি উহানোৰে "গ্রহ" বুলতাৰা গ্রহৰ নমুনা কাইদা তিনহান আদে, উহানিৰ নাং অসেতাই সম, অতীত, অনাগাত,। এহানাত কিতাপাৰা জ্ঞানি পণ্ডিত গিৰিগিথানীয়ে "বিষম" বুলিয়া আৰাক গ্রহ আগ আসে বুলতাৰা, উগলো চাৰিগ গ্রহ অৰ।

"সম— এলাহানে তালহানে ডাকগৰ ৰৌহানে আক্তা অয়া সময় আক্হানাত অকৰানি উহানোৰে "সম" বুলতাৰা। উহানোৰে আমি "তালৰ মুৰগ" বুলিয়াৰ।

"সম এগৰে শাস্ত্রকাৰ আৰতায়উ তোঙাল নাং তুহান আকতাউ থসি-উহানতে "সমপানি=আৰাক নাং আহান "তাল"।

বাতেদে বাঙ্গেদে

ওঝাৰেলে কিতাপাৰা তাল আহান চুম্ না চুম্ চেইতাৰা সময় উহানাত নীজে-বাতেদে বাঙ্গেঁদে তাল দিয়া দিয়া চেইতাৰা। বাতেদে বুলিয়াৰ উহান গজে ইকৰা "সম" উগ নাইলে আমি তালৰ মুৰগ বুলিয়াৰ। তালৰ মুৰগত্ব অকৰিয়া বাতেদে বাঙ্গেঁদে এসাদে কৰিয়া তালহান বেলতেগা "সম গত" লইনা কৰলেতে উহান বাঙ্গেঁদে পৰতই। বাঙ্গেঁদে খেই লউ উহানোৰে চুমসে বুলানি থক নাইতয়।

অতীত

এলাহানে আগে অয়া, পীছে ভালহান দেনা উহানোৰে ''অতীত'' বুলিয়া মাত্বাৰা।

উহানাত আৰতাউ নাং দুহান আসে।
নাংহানি অইলতায় "অবপানি'' আৰাক
নাংআহান অইলতায় "বিতাল"

উহানোৰে আমি মাতিয়াৰতা, খালিহানাত মানে আতহান হৈ কৰতে লনা বুলিয়া মাতিয়াৰ।

''অনাগাত —

আগে তালহান দিয়া পীছে এলাহান লনা
উহানোৰে ''অনাগাত'' বুলতাৰা।
উহানোৰ আৰাক নাং আহান আসে
নাংহান অইলতায় "অনুগন্ত'' বুলতাৰা।
উহানোৰে আমি মাতিয়াৰতা তালহান ৰেলেয়া
মানে তালহান দিয়া পীছে লনা বুলিয়াৰ।

অতীত বাৰ অনাগাত এদ্বিয়-হানোৰ হাদিত
কথা খানি মাতানি আসে। যে, এলাহানে
আগে অনা, পীছে তালহান দেনা।
বাৰ আগে তালহান দেনা, এলাহানে
পীছে অনা। এ তান্থা দ্বিয়-হা-নোৰহাদিত
থাৰ আঠৈ-পা-সময় উহানোৰে "বিষম"
বুলিয়াউ মাত্বৰা। বিষম এহানোৰ আৰাক
নাংআহান আসে উহানোৰ নাং "প্ৰতিতাল''
বুলিয়াউ মাত্বাৰা—।

মেল ১২ হান

এবাকা নট পালাৰ ৰাজ মেল ১২ হানোৰ য়্যাৰী এহান তাল, ছন্দ, মাত্রা সহভাগ কৰিয়া ইকৰিয়া জাউৰীগা।

= প্রথম ৰাজ মেলহান = (৭ মাত্রা ২ তাল)

লম্বি ম্বাট :

(খিং গিন প্র)

+				২			
ধেইন	s	তাঁ	s /	তেইন	তা	s	বাৰ ২
+				২			
তাং	s	s	s /	খিং	গিন	প্র	
+				২			
ধেইন	s	তাঁ	s /	তেইন	তা	s	
তাং	s	s	s /	তেইন	তা	s	
তাং	s	s	s /	তেইন	তা	s	
তাং	s	s	s /	তেইন	তা	s	
ধেই	s	ধিন	s /	s	গিন	প্র	
ধেই	s	ধিন	s /	তেইন	তা	s	
তাং	s	s	s /	s	s	s।	
খিং	s	s	s /	প্র	প্র	প্র	
প্র	প্র	প্র	প্র /	প্র	গিন	প্র	
ধেই	s	s	s /	s	গিন	প্র।	

২ নং আলকৰা—

+					২			
ধেইন	s	তাঁ	s /	তেইন	তা	s		বাৰ ২
+					২			
তাং	s	s	s /	খিৎ	গিন	গ্ৰ		
ধেইন	s	তা	s /	তেইন	তা	s		
তাং	s	s	s /	তেইন	তা	s		
তাং	s	s	s /	তেইন	তা	s		
তাং	s	s	s /	তেইন	তা	s		
ধেই	s	ধিন	s /	s	গিন	গ্ৰ		
ধেই	s	ধিন	s /	তেইন	তা	s ।		
+					২			
তাং	s	ঘিন	s /	ধে	তাঁ	s		
ঘিন	s	ধে	s /	তা	ঘিন	s		
তেইন	s	তাঁ	s /	খিৎ	তা	s		
ধেইন	s	তাঁ	s /	খিৎ	গিন	গ্ৰ ।		

৩ নং আলকৰা—

+								
ধেইন	s	তাঁ	s /	তেইন	তা	s		বাৰ ২
×								
তাং	s	s	s /	খিৎ	গিন	গ্ৰ		

+					২		
ধেইন	s	তাঁ	s	/	তেইন	তা	s
তাং	s	s	s	/	তেইন	তা	s
তাং	s	s	s	/	তেইন	তা	s
তাং	s	s	s	/	তেইন	তা	s
থেই	s	ধিন	s	/	s	গিন	গ্র
ধেই	s	ধিন	s	/	তেইন	তা	s
তাং	s	s	s	/	s	s	s ।

বিলম্বিত গৰগ
খিং গিন গ্র

+					২		
ধিন	s	ধিন	s	/	ধেই	খিং	তা
ধিন	s	তাং	s	/	s	তা	s
তাঁ	s	তাং	s	/	থেন	তা	s
তাঁ	s	তাং	s	/	খিং	গিন	গ্র

বাৰ ২

+					২		
ধিন	s	ধিন	s	/	ধেই	খিং	তা
ধিন	s	তাং	s	/	s	তা	s
তাঁ	s	তাং	s	/	থেন	তা	s
তাগিনাং	s	s	s	/	S	ত্রে	খ্রে

সেতু ৰাট—

+					২		
তেইন	তা	খিৎ	তা	/	তাং	s	s
+					২		
তা	s	তা	s	/	তাং	s	s

বাৰ ২

+					২		
তেইন	তা	খিৎ	তা	/	তাং	s	s
তা	s	s	s	/	তেইন	তা	s
তেইন	s	ধেইন	s	/	তা	ধেইন	s
তাঁ	s	ধেইন	s	/	তা	খ্ৰা	s
খ্ৰাং	s	s	s	/	s	s	s
তাগিন	s	s	s	/	খ্ৰ	খ্ৰ	খ্ৰ
খ্ৰ	খ্ৰ	খ্ৰ	খ্ৰ	/	খ্ৰ	গিন	গ্ৰ
ধেই	s	s	s	/	s	খ্ৰে	খ্ৰে

২ নং আল্‌কৰা—

+					২		
তেইন	তা	খিৎ	তা	/	তাং	s	s
+					২		
তা	s	তা	s	/	তাং	s	s

বাৰ ২

+					২		
তেইন	তা	খিৎ	তা	/	তাং	s	s

তা S S S / তেইন তা S

তেইন S তাং S / গিন গিন S

তাং S S S / S গিন গ্র ।

ঘিং S এ গ্র / তেইন তা S

থেই S ধিন S / ধেং তা S

ধিন S ধে S / তা গিন S

তাং S S S / S গ্রে গ্রে ।

৩ নং আলকৰা— + ২

তেইন তা খিং তা / তাং S S
তা S তা S / তাং S S | বাৰ ২

+ ২

তেইন তা খিং তা / তাং S S

তা S S S / তেইন তা S

তেইন S তাং S / গিন গিন S

তাং S S S / S গিন গ্রে

+ ২

ধে S ধে S / ধেইন S S
তাঁ S S S / S গিন গ্র | বাৰ ২

ধে S ধে S / ধেইন S S

তাঁ S ধে S / ধেইন S S

তাঁ S ধে S / ধেইন S S

তাঁ S গ্র গ্র / ধেইন তা S

তেন S তা S / তেন S S

তাঁ S খিং S / S গিন গ্র

ধেই S S S / তেনাং S S

S S তেনাং S / তেনাং S S

S S তা S / তেইন তা S

তেন S তা S / তেইন S S

তাঁ S S S / S খ্র খ্র

তেইন S তা S / খিং তা S

তাং S S S / S খ্র খ্র

তেইন S তা S / তেইন S S

তাঁ S S S / S খ্র খ্র

তেইন S তা S / তেইন S S

তাঁ S S S / S খ্র খ্র

+					২		
তেইন	S	তা	S	/	তেন	S	S
তা	s	তা	s	/	তেইন	s	s
তা	s	তা	s	/	তেইন	s	s
তা	s	তা	s	/	তেইন	তা	s s
তেইন	s	তাঁ	s	/	তেইন	s	s
তাঁ	s	s	s	/	s	খ্রে	খ্রে
তেইন	s	তা	s	/	খিং	তা	s
থেই	s	ধিন	s	/	s	গিন	গ্র
ধে	s	ধে	s	/	ধেইন	s	s
তাঁ	s	s	s	/	s	খ্র	খ্র
তেইন	s	তা	s	/	খিং	তা	s
তাং	s	১	s	/	s	খ্র	খ্র
তেইন	s	তা	s	/	খিং	তা	s
তাং	s	s	s	/	s	খ্র	খ্র
তেইন	s	তা	s	/	খিং	তা	s
তেইন	s	তা	s	/	খিং	তা	s

তেইন S তা S / খিং তা S

তাং S S S / S গিন গ্ৰ

ধে S ধে S / ধেইন S S

তাঁ S S S / S গিন গ্ৰ

ধে S ধে S / ধেইন S S

তাঁ S S S / S গিন গ্ৰ

ধে S ধে S / ধেইন S S

তাঁ S ধে S / ধেইন S S

তাঁ S ধে S / ধেইন S S

ঘিন S তা S / থেই S S

ধে S ধে S / ধেইন S S

তাঁ S S S / S খ্ৰ খ্ৰ

মেলৰ গৰগ : + ২

তেইন S তা S / খিং তা S | বাৰ ২
তাং S S S / S খ্ৰ খ্ৰ |

গজেদে ইকৰিয়া গেলুগা প্ৰথম নট পালাৰ ৰাজমেল এহান লম্বিঘাট হানাত্ব অকৰিয়া সেতু ঘাটহান পেয়া অজাবেলৰ নিয়ম

নীতি এবং আলকৰা কায়দা এহান ইকৰিয়া থৱাদিলু । এহান আমাৰ সমাজৰ নীতিহান। এসাদে ৰাজমেল ১২ হানাতউ এ নিয়মলো অয়া যানা থকইতয়। কিন্তু তালহান আকতা অইলেউ পুংললহান মানে লম্বি ঘাট সেতু ঘাট এবং মেলৰগৰ উতা প্রত্যেক হানাত তোঙাল তোঙাল অয়া জিতইগা তা। এ ৰাজমেল ১২ হানোৰ লম্বি ঘাট সেতু ঘাট এবং মেলৰ গৰৰ য়্যাৰী এহান তলেদে সংক্ষেপ কৰে ইকৰিয়া জাউৰীগা । কিন্তু অকৰানিৰ সম এগ কতহান ৰাজ গেলে আগা পিসা অয়া জিতয়গা উহান মাত্রা এবং তালৰ চিহ্ন দিয়া থৱাদিলু উতা হোৰা কৰে চেয়া নিলেগা চুময়া জিতয়গা। ৰাজমেল এহান "মাত্রা ৭ হান" বাৰ তাল ২ হান এতাৰ চিহ্ন হান গজেদে দিয়া গেছুগা—তবুও তলেউ দিয়া জিতৌগা। "সমগ" বুলিয়াৰ উহান যে কোন সংখ্যা আহান লেহেয়া জিতেগা ১ বুলিয়াৰ উহান। যেমন তালে ২ বাতেদে ৰাঙেঁদে লয়গ ঠিক কৰিয়া যানা। সম্এগ সব সময় বাতেদে পৰতয় গহে ।

তুয়াৰ এগই পালাহান চিন কৰিয়া ৰাজমেল এহান কৰতাণৰ মাৰল হানলো যেবাকা বাতেদে বাঙেঁদে নঙে নঙে ফিবাম্ হানলো জাং তুলে তুলে বাৰেয়া জিতাইগা সময় উহান চেয়া সম্গত ঢাক কৰতানৰ বাৰিহান বেলানি। নাইলেতে নিয়াম অসুৰিধা অয়তয়। যে সাদেউ সম্ এগৰ য়্যাৰী এহান চিনানি লাগ্তয়।

—দ্বিতীয় ৰাজ মেলৰ য়্যাৰী হান তাল মাত্রা ছন্দ আক্তা অইলেউ পুংলল হান খানি তোঙাল— ।

লম্বিঘাট :

	+					২			
(খিং গিন গ্র)	ধেইন	s	তাঁ	s	/	খ্রা	খ্রা	s	
	+					২			
	খ্রাং	s	s	s	/	খিং	গিম	গ্র	ৰাৰ ২

\+ ২
ধেইন s তাঁ s / খ্রা খ্রা s
খ্রাং s s s / খ্রা খ্রা s
খ্রাং s s s / খ্রা খ্রা s
খ্রাং s s s / খ্রা খ্রা s
খ্রাং s ঘিন s / s গিন গ্র
ধেই s ঘিন s / s খ্রা খ্রা । খ্রাং
×

সেতুঘাট—

\+ ২
ধিন s থি না / তাং s s
তা s তা s / তাং গিন s
বাৰ ২

\+ ২
ধিন s খি না / তাং s s
তা s s s / তেইন তা s
তেইন s থেইন s / তা ধেইন s
তাঁ s ধেইন s / তা খ্রা s । খ্রাং
×

মেলৰ গৰগ

\+ ২
থেন s থেন s / s খ্র খ্র
তেইন s তা s / তা খি তা
বাৰ ২

=তৃতীয় ৰাজমেলৰ য়্যাৰীহান তাল মাত্ৰা ছন্দ অক্তা অইলেউ পুংলল হান তোঙাল এবং তালহানোৰ পিছে অকৰানী ।

লন্থিৰাট—

+				২			
s	s	ধেই	s/	ধে	ধে	s	বাৰ ২
ধেইন	s	তাঁ	s/	s	s	s	

+				২			
s	s	ধেই	s/	ধে	ধে	s	
ধেইন	s	তাঁ	s/	ধে	ধে	s	
ধেইন	s	তাঁ	s/	ধে	ধে	s	
ধেইন	s	তা	s/	s	গিন	গ্ৰ	
ধেইন	s	তাঁ	s/	তা	ধেইন	s	
তাঁ	s	ধেইন	s/	ধে	ধে	s	ধেই
							×

সেতুঘাট—

(গিন গ্ৰ)

+				২			
ঘিন	s	তা	s/	তাং	s	s	বাৰ ২
খিং	s	s	s/	s	গিন	গ্ৰ	

×				২			
ঘিন	s	তা	s/	তাং	s	s	
খিং	s	তা	s/	তাং	s	s	
খিং	s	তাং	s/	গিন	গিন	গিন	
গ্ৰে	s	গ্ৰে	s/	গিন	তা		s । তাং
							×

মেলৰ গৰগ—

+ ২ + ২
(তাং) s খিং s / গিন না s / তেনs তা s/ তাঁ খ্র খ্র/

+
= তেইন তা তাং s/খিং গি ত্তা/তেইন s তা s / তাঁ খ্র খ্র /

h h h h/h h h/ h h h h/ h h h

h h h h/h h h/ তেন তা তাং s/

h h h/ h h h h/

h h h/তেইন s তা s/তাঁ গ্র গ্র /

+ ২ + ২
ধে ধে ধেইন s/তাঁ গিন গ্র/ধে ধে ধেইন s/তাঁ গিন গ্র

ধে ধে ধেইন s/তাঁ ধে ধে/s তা ধে ধে /s গিন তা

থেই s গিন তা/তাং খিং গিন/তা তেন s তা/ তাঁ খ্র খ্র

(গৰ্জৰ মেলৰ গৰ এগ বাৰে ২ আলকৰানি)
= চতুৰ্থ ৰাজ মেলৰ য়্যাৰী হান ।

তাল মাত্ৰা ছন্দ আক্তা অইলেউ পুংলল্ হান তোঙাল এবং তালহানোৰ মুৰগত অকৰানী ।

লম্বিঘাট—	+ ২ তাঁ s খিং তা/তাং s s × ২ তা s তা s /তেইন s s	৩ বাৰ

তাঁ s খিৎ তা / তাং s s

তা s তা s / থেই s s

ধিন s থেই s / ধিন s s

তাঁ s গিন গ্র / ধেই s s

h h h h / h h h

তাঁ s খিৎ তা / তাং s s

তা s s s / তা s s

তাগিনাং s s s / s s s । তাগিনাং

×

সেতুঘাট গিন গ্র) ধিন s ধিন s / থেই s s

ধিন s s s / s গিন গ্র | বার ২

ধিন s ধিন s / থেই s s

ধিন s থেই s / ধি না s

থেই s ধিন s / গিন গ্র s

ধিন s থেই s / গি না s তাং

×

মেলৰ গৰগ -- ধেইন ঽ খিং তা/ তা ঽ খিং / তাতাঁ ঽ ধেন/তাং গ্ৰ গ্ৰ

তাং ঽ খিং তা / তাঁ ঽ খিং/তা তাঁ ঽ ধেন/তাং গ্ৰ গ্ৰ

= পঞ্চম ৰাজমেলৰ য়্যাৰী হান—

তালমাত্ৰা ছন্দ অক্‌তা অইলেউ পুংলল তোঙাল সমগত লনা।

লম্বিঘাট— গ্ৰ গ্ৰ) তাঁ ঽ তেইন ঽ / তা তাঁ ঽ
খিং ঽ ঽ ঽ / ঽ গ্ৰ গ্ৰ | বাৰ ২

তা ঽ তেইন ঽ / তা তা ঽ

খিং ঽ তেইন ঽ / তা তাঁ ঽ

তা ঽ তেইন ঽ / তা তাঁ ঽ

খিং ঽ তেইন ঽ / তা তাঁ ঽ

খিং ঽ ঽ ঽ / তাং ঽ ঽ

তাগিনাং ঽ ঽ ঽ / ঽ ঽ ঽ তাগিনাং

সেতুঘাট— গ্ৰ গ্ৰ) তেইন ঽ তাঁ ঽ / গিন তা ঽ
তাং ঽ ঽ ঽ / ঽ গ্ৰ গ্ৰ | বাৰ ২

+ ২
ঘিন S তেইন S / তা তাঁ S

ঘিন S ত্র খ্র / তাং গিন S

তা S তেইন S / তা তাঁ S

ঘিন S ত্র খ্র / তাং গিন S তাং
×

মেলৰ গৰগ— × ২
থেই S S S / খিৎ তা S

×
তাঁ S S S / খ্রে খ্রে S

তাং S S S / খিৎ তা S

তেইন S S S / খ্রে খ্রে S

= ষষ্ঠ ৰাজমেলৰ য়্যাৰীহান।

তালমাত্রা ছন্দ আক্তা অইলেউ পুংলল হান তোঙাল এবং সমগত্ব অকৰাণী।

লম্বিখাট— × ২
তেইন S ত্র খ্র / তাং S S
থেই S S S / S S S

৩ বাৰ

× ২
গিন S তা S / থেই S S

গিন S তা S / তেইন S S

তাং S S S / S গ্র গ্র

ধিন ऽ থেই ऽ / ধিন তাং ऽ

তাং ऽ ऽ ऽ / ऽ ऽ ऽ

তাগিনাং ऽ ऽ ऽ / ऽ ऽ ऽ তাগিনাং

×

সেতুঘাট— থ্র থ্র) + তাং ऽ খিং ऽ / ২ তাং ऽ ऽ
× খিং ऽ ऽ ऽ / ऽ থ্র থ্র বাৰ ২

+ তাং ऽ খিং ऽ / ২ তাং ऽ ऽ

খিং ऽ তাং ऽ / খিক খিক ऽ

তাং ऽ খিং ऽ / তাং ऽ ऽ

খিং ऽ থেই ऽ / তাঁ গিন ऽ । তাং

×

মেলৰ গৰগ — × ऽ ऽ থেইন ऽ / তা তাঁ ऽ

খিং ऽ তা ऽ / তাং ऽ ऽ ।

= সপ্তম ৰাজমেল্লৰ য়্যাৰীহান ।
তালমাত্রা ছন্দ আক্‌তা অইলেউ পুংলল হান তোঙাল সমগত্ত অকৰাণী ।

লম্বিঘাট— থ্র থ্র) + তাং ऽ তাং ऽ / ২ ধেন ऽ ऽ
+ তাঁ ऽ ऽ ऽ / ২ ऽ থ্র থ্র ২ বাৰ

\+ ২
তাং ঽ তাং ঽ / ধেন ঽ ঽ

তাং ঽ তাং ঽ / ধেন ঽ ঽ

তাং ঽ তাং ঽ / ধিন ঽ ঽ

তাং ঽ ঽ ঽ / ঽ গিন গ্র

ধিন ঽ ঽ ঽ / থেই ঽ ঽ

ধিন ঽ ঽ ঽ / তাং ঽ ঽ

তাং ঽ ঽ ঽ / ঽ ঽ ঽ

তাগিনাং ঽ ঽ ঽ / ঽ ঽ ঽ । তাগিনাং

×

সেতুঘাট— গিন গ্র)

\+ ২
গিন ঽ তেইন ঽ / তা তাঁ ঽ

× ২
খিং ঽ ঽ ঽ / ঽ গি-ন গ্র

বার ২

\+ ২
খিন ঽ ধেন ঽ / তাঁ ধেন ঽ

তাঁ ঽ ধেন ঽ / গি-ন গ্র ঽ

খিন ঽ ধেন ঽ / তাঁ ধেন ঽ

তাঁ ঽ ধেন ঽ / তাং তা ঽ তাং

×

মেঙ্গৰ গৰগ— গিন গ্ৰ) ধেইন s s s/তা তাঁ s/খিং তা তেইন s/তা তাঁ s

h h h h/ h h h

h h h h/ তাং গ্ৰ গ্ৰ

তেইন s s s / তা তাঁ s / খিং তা তেইন s / তা তাঁ s

h h h h / h h h

h h h h / তাং গ্ৰ গ্ৰ

= অষ্টম ৰাজমেলৰ য়্যাৰীহান ।

তাল মাত্ৰা ছন্দ আক-তা অইলেউ পুংললহান তোঙাল— চিহ্নহান মতে অকৰাণী।

লম্বিঘাট— গ্ৰ গ্ৰ)

খিং s s s / তাং s s

ধেন s s s / s গ্ৰ গ্ৰ

বাৰ ২

খিং s s s / তাং s s

ধেন s s s / s s s

খিং s s s / তাং s s

ধিন s তাং s / ধিন গি-ন গ্ৰ

ধিন s s s / থেই s s

ধিন ঽ ঽ ঽ / তাং ঽ ঽ

তাগিনাং ঽ ঽ ঽ / ঽ ঽ ঽ তাগিনাং

×

সেতুঘাট—গি-ন গ্র) + ধিন ঽ থেই ঽ / ধি না ঽ

তাং ঽ ঽ ঽ / ঽ গি-ন গ্র — বাৰ ২

\+ ২
ধিন ঽ থেই ঽ / ধি-না ঽ

থেই ঽ ধিন ঽ / ঽ গি-ন গ্র

ধিন ঽ থেই ঽ / ঽ গি-ন গ্র

ধিন ঽ থেই ঽ / ধিন ন্না ঽ তাং

×

মেলৰ গৰগ-গ্র গ্র)তেইন ঽ তা ঽ/ তাঁ ঽ ঽ / থিং ঽ ঽ ঽ / ঽ গ্র গ্র/

ঽ ঽ ঽ ঽ/ ঽ ঽ ঽ / ঽ ঽ ঽ ঽ /তাং গ্র গ্র/

=নবম, ৰাজমেলৰ য়্যাৰীহান।

তাল মাত্রা ছন্দ আক্তা অইলেউ পুংলল তোঙাল।

\+ ২
লম্বিঘাট— গ্র গ্র) তাং ঽ তাং ঽ / তাং ঽ ঽ

তাং ঽ ঽ ঽ / ঽ গ্র গ্র — ৩ বাৰ

\+ ২
ধিন ঽ থেই ঽ / ধিন থেই ঽ

ধিন ऽ ऽ ऽ / ऽ গি-ন গ্ৰ

গিন ऽ তাং ऽ / ऽ গি-ন গ্ৰ

গিন ऽ তাং ऽ / তাং ऽ ऽ

তাং ऽ ऽ ऽ / তাং ऽ ऽ

তাগিনাং ऽ ऽ ऽ / ऽ ऽ ऽ তাগিনাং

×

—সেতুঘাট—গি-ন গ্ৰ) + গিন ऽ তাং ২ ऽ/তাঙা তা ঙা | বাৰ ২

তাং ऽ ऽ ऽ/ ऽ গি-ন গ্ৰ

\+ গিন ऽ তাং ऽ / ২ ऽ গি-ন গ্ৰ

h h h h / h h h

h h h h / তাঙা তা ঙা

তাং ऽ গিন ऽ / তাং তা ऽ

থেইন ऽ থেইন ऽ / তা থেইন ऽ

তা ऽ থেইন ऽ / তা গ্ৰা ऽ । গ্ৰাং

×

মেলৰগৰগ — + গিন ऽ তা ২ ऽ/থেইন ऽ তা / + তা থেইন ऽ ऽ / ২ তা তাঁ ऽ/

খিং ऽ ऽ ऽ/ h h h / h h h h / h h h /

=দশম ৰাজমেলৰ য়্যাৰীহান।

তালমাত্রা ছন্দ আক্‌তা অইলেউ পুংলল তোঙাল ।

লম্বিঘাট—গি-ন গ্র)

+				2			
ধেইন	s	তা	s /	তাঙা	তা	ঙা	বাৰ ২
তাং	s	s	s /	s	গি-ন	গ্র	

+				2		
ধেইন	s	তা	s /	তাঙা	তা	ঙা
তাং	s	s	s /	তাঙা	তা	ঙা
তাং	s	s	s /	তাঙা	তা	ঙা
তাং	s	s	s /	s	গি-ন	গ্র
ধেই	s	ধিন	s /	s	গি-ন	গ্র
ধেই	s	ধিন	s /	তাঙা	তা	ঙা ।

তাং
x

সেতুঘাট—গ্র গ্র)

+				2			
তেইন	s	ধিন	s /	তা	s	s	
ধিন	s	s	s /	তাং	s	s	বাৰ ২
তাং	s	s	s /	s	s	s	
তাং	s	s	s /	s	গ্র	গ্র	

ধিন s তা s / ধিন s s / তাং s তা s / তাং s s

h h h h / h h h / তাং s ধিন s / তাং তা s

তেইন s থেইন s / তা ধেই S / তা s ধেই s / তা গ্রা s গ্রাং

×

মেলবগৰগ— গিন s ত্রে গ্রে / তাং s s / খিং s তা s / তেইন s s

ধিন s ধেই s / খিং তা s / তাঁ s s s / s s s

থেইন s তা s / থেইন s s / তা s গ্র গ্র / তাঁ s s

থেইন s s s / খিং তা s / তাঁ s s s / s s s

থেইন s তা s / থেইন s তা / তাঁ s s s / s গি-ন গ্র/

= একাদশ বাজ মেলৰ য়্যাৰী হান।
তাল মাত্রা ছন্দ আক্‌তা অইলেউ পুংলল্‌ তোঙাল।

লম্বিথাট— গি-ন গ্র) + ধিন s ধিন s / ২ থেই s s | বাৰ ২
ধিন s s s / s গ্রিন গ্র

+ ধিন s ধিন s / ২ থেই s s

h h h h / h h h

h h h h / h h h

ধিন s s s / তাং s s

h h h h / h h h

তাগিনাং s s s / s s S । তাগিনাং

×

সেতুঘাট —

	+				২			
	তাং	ঽ	খ্ৰ	খ্ৰ /	তাং	খিং	ঽ	বাৰ ২
	তাং	ঽ	খ্ৰ	খ্ৰ /	তাং	ঽ	ঽ	

\+ ২
গি ঽ না ঽ / গি না ঽ

খিং ঽ তা ঽ / তা গিন ঽ

ধেন ঽ তা ঽ / ধেন ঽ ঽ

খিং ঽ তা ঽ / তা গিন ঽ

ধেন ঽ তা ঽ / ধেন ঽ ঽ

h h h h / h h h

ধেন ঽ ঽ ঽ / খিং তা ঽ

তা ঽ ধেন ঽ / খিং তা ঽ । তাং

মেলবগবগ ×
ধিন ঽ ঽ ঽ / খিং তা ঽ / ধিন ঽ তাং ঽ / থেই ঽ ঽ /

তাং h h h / h h h / h h h h / h h h

= দ্বাদশ ৰাজমেলৰ য়াবী হান
তাল মাত্ৰা ছন্দ আক্তা অইলেউ পুংলল্ তোঙাল।

	+				২			
লম্বিঘাট — গি-ন গ্ৰ)	ধিন	ঽ	থেই	ঽ /	ধি	না	ঽ	বাৰ ২
	তাং	ঽ	ঽ	ঽ /	ঽ	গি-ন	গ্ৰ	

\+ ২
ধিন s থেই s / ধি না s

h h h h / h h h

h h h h / h ত্তা h

তাং s s s / ধি ত্তা s

ধিন s থেই s / h h h

h h h h / h h h

তাং s s s / তাং s s

তাগিনাং s s s / s s s । তাগিনাং
×

সেতুঘাট —

\+ ২
খিং s তেইন s / তা তাঁ s
খিং s তা s / তাং s s
(বার ২)

খিং s তা s / তাং s s

h h h h / h h h

গিন s গিন s / তেইন তাঁ s

গি s না s / তেইন তাঁ s

তেন s থেন s / তা ধেন s

তাঁ s ধেন s / তা খ্রা s। খ্রাং

×

মেলৰ গৰগ— থেন s তা s / থেন তাঁ s / খিৎ s তা s / তেন তাঁ s

খিৎ s তা s / তেন তাঁ s / খিৎ s তা s / থেই ধিন s

খ্র খ্র তেন s / ধিন s s / তাৎ s ধিন s / থেই ধিন s

h h h h / h h h / h h h h / তাং s s।

গজেদে ইকৰিয়া গেলুগা ৰাজমেল ১২ হানোৰ য়্যাৰীহান, মানে বিচাৰহান। তাল মাত্রা ছন্দ আকৃতা অইলেউ পুংলল, তোঙাল তোঙাল অয়া গেছেগা। নট পালাৰ প্রথম ৰাজ মেল উহানাত— লম্বি ঘাটেত্ব অকৰিয়া বিলম্বিত গৰগ, এবং সেতুঘাট, খেইকৰা, মেলৰ গৰগ, সহ কি নমুনা, কি কায়দালো, লয়, ছন্দ, তাল, মিলেয়া প্রত্যেক পুংলল, হানোৰ মাত্রাৰ বিচাৰ এবং সম, ফাক, শাস্ত্রৰ মতে ইকৰিয়া গেলুগা।

বাকি ১১ হান ৰাজমেল উতাত লম্বিঘাট হানোৰ প্রথম ভাগ উহান বাৰ সেতুঘাট হানোৰ প্রথম ভাগ উহান। বাৰ ৰাজ মেল হানোৰ গৰগ দিয়াদেছু।

এসাদে সংক্ষেপে ইকৰেছু এহান, যে, প্রথম ৰাজমেলৰ নমুনা হানোৰ আলকৰা, নিয়ম নীতি কায়দা উতা: বাকি ১১ হান ৰাজ মেলউ বাৰানী লাগতয় তাহে।

আশা কৰুৰী ৰাজ মেলৰ য়্যাৰী এহান নট পালাৰ ডাঙৰ অঙ্গ আগ বুলিয়া অজাৰেলে লিংখাত্ত কৰিয়া গেছি গাতা। আমি উহানোৰে হোৰাকৰে হাজেয়া সমাজৰ পৰম পৰা ৰিতি নীতি মাংনা

করিয়া থয়া জানা এহান আমাৰ কর্ত্তব্যহান বুলিয়া মিনিং কৰৰী।
= ক্রুমেলৰ = নিয়ম নীতিৰ সংক্ষেপে য়্যাৰী খানি।

যথা — ক্রুমেল ৪ প্রকাৰ—

১ — মহা ক্রুমেল

২ — গৌৰ ক্রুমেল

৩ — নিত্যাই ক্রুমেল

৪ — লাইৰেংবাক্রুমেল

১— প্রত্যেক ক্রুমেলে ১৪ হান সঞ্চাৰ বাৰানি, কিন্তু উতা নিয়ম বদ্ধ অর্থাত এ ১৪ হান সঞ্চাৰ এতা ক্রমান্নয়ে, আহানোৰ পৰে আহান নিয়ম বদ্ধ অয়া বাৰেয়া নেনা থকৰ।
এ সঞ্চাৰ এতা শ্রাদ্ধ কীর্ত্তনে বাৰানি থক্‌নেই।

২— গজে ইকৰা ১-২-৩ হান ক্রুমেলে ১৪ গ কৰে মৃদঙ্গ বাৰানি।।
শ্রীচৈতন্য ভাগবতে লিখা আছে পুৰিতে ৰথ যাত্রাৰ সময় ৭ হান সম্প্রদায়ে ভাগ কৰেছি। প্রত্যেক হানাত ২ গ কৰে জুৰা জুৰা অয়া মৃদঙ্গ নিয়া, মহা প্রভুয়ে কীর্ত্তন কৰেছিল। তা ভাবে আত্মহাৰা অয়া নৃত্য কৰেছিল। এবং ভক্ত হাবি হানৌ আত্ম ভোলা অয়া নৃত্যে যোগ দেছিলা।

৩— লাইৰেংবা— ক্রুমেলৰ কথা খানি।
এই ক্রুমেল এহানোৰে দেৱী ক্রুমেল হানৌ বুলিয়া আমাৰ অজাৰেলে মাত্তাৰা—।
এ ক্রুমেল এহান দুর্গা পূজাৰ উপলক্ষে বাৰেই তাৰাহান। এহানাত মৃদাঙ্গৰ সংখ্যা বা হিসাব নেই।
১ জুৰা মৃদঙ্গ এহানত্ত ১০০, জুৰা পর্যান্ত থাকবেৰ।

৪—নিত্যাই ক্রমেল এহান ছাড়া অনা ৩ হান ক্রমেল মৃদঙ্গৰ "নটৰাগ" এগলো আবম্ব কৰানি থকব।

৫— নিত্যাই ক্রমেল এহানোৰ ভিতৰে নিয়াম গুৰত্ব ভজন: আসে। কাৰণ হান অইলতায় "নটৰাগ" এগৰ পৰিবৰ্তে "জয়ভাই" বুলিয়া আৰম্ব কৰানি অৱ।

— গজে ইকৰা ১-২-৩ হান ক্রমেল উতা ৰাজা মহাৰাজাৰ শ্রাদ্ধ উপলক্ষেতে বাৰানি অইত। উহানোৰ মাজেউ কোন কোন সংজন বা জ্ঞ্যানী গুণি ধনি মানে অবস্থাবান মানু সম্বল মতে তানুঅউ শ্রাদ্ধ উপলক্ষে গজে ইকৰা ৩ হান ক্রমেলৰ ভিতৰে যে কোন গআহান ক্রমেল শ্রাদ্ধে বাৰানি য়াকৰেৰ। অর্থাত এ ক্রমেল এতালো কৰলে নিয়াম খৰচা অৰ বুলিয়া সাধাৰণ মানুৰ পক্ষে এহান সম্বৰ অনা নুৰাবেৰ। ক্রমেল ৪ হানোৰ প্রত্যেকহান সঞ্চাৰ প্রভূত্ব অর্থাত প্রত্যেকহান সঞ্চাৰ তাৰ প্রভূৰ ক্রমেলৰ অকৰাণিত অৱ। গজে ৪ হান ক্রমেলৰ য়্যাৰীহান সংক্ষেপে ছুৰকাং কৰে মাতিয়া গেলুগা ॥

=এলাৰ ৰাগৰ য়্যাৰীহান।

৪ হান ক্রমেল এতাৰ মাজে ৬ হান এলাৰ ৰাগ আসে। উতাত যে কোন আহানলো অকৰানি য়াকৰেৰ।

৬ হান ৰাগৰ নাং

যথা— ১ — শ্রীৰাগ।

২ — বসন্ত।

৩ — ভৈৰব।

৪ — পঞ্চম।

৫ — মেঘমল্লাৰ।

— নট্ট নাৰায়ণ।

গজে ইকৰা ৰাগ ৬ হানোৰ মা প্ৰত্যেকহানাত ৬হান স্ত্ৰীআসে।
যথা—শ্ৰীৰাগেৰ = (ক) মালবশ্ৰী (খ) ত্ৰিবেনী (গ) গৌৰী (ঘ) কেদাৰী
(ঙ) মধু মাধৱী (চ) পাহাড়ী।
— বসন্তৰ = (ক) দেশ (খ) দেবগিৰি (গ) বৰাটী (ঘ) তোৰী
(ঙ) ললিত (চ) হিন্দুল।
—ভৈৰবেৰ = (ক) ভৈৰবী (খ) বাঙ্গলী (গ) সৈন্ধবী (ঘ) ৰামকিৰী
(ঙ) গুৰ্জ্জৰী (চ) গুণকাৰী।
—পঞ্চমেৰ = (ক) বিভাস (খ) ভূপালী (গ) কৰ্ণাট (ঘ) বড়হিংসকা
(ঙ) মালব (চ) পট মঞ্জুৰী।
—মেঘমল্লাৰ = (ক) মল্লাৰী (খ) সুৰট (গ) মাবেৰী (ঘ) নাটিকা
(ঙ) গান্ধাৰ (চ) হৰ শৃঙ্গাৰ।
—নটনাৰায়ন = (ক) কামোদ (খ) কল্যান (গ) আড়ীৰী (ঘ) নাটিকা
(ঙ) সাৰঙ্গ (চ) হাম্বীৰ।

ক্ৰমেলৰ সৃষ্টি কোন ৰাজাৰ আমলে অহিল।

১। মহাক্ৰমেল— ভাগ্য চন্দ্ৰ
২। গৌৰক্ৰমেল — নৰসিংহ
৩। নিত্যাই ক্ৰমেল— মহাৰাজতল
৪। লাইৰেংবাক্ৰমেল — আখাম অজা গোপাল, য়োম্‌নাম অজা যদুনাথ।

— প্ৰাচীন ৬৪ হান মেল্‌ আছিল উত্তাৰ য়োমনাম অজা যদুনাথে ১২ হান মেল্‌ হংকৰিয়া গেছেগা। ১৮২৬ খৃষ্টাব্দে চন্দ্ৰ কুতি মহাৰাজাৰ সময়।
ঐমেল ১২ হান উত্তাৰ ভিতৰেত্ন নৃত্যেৰ নাছাৰ উৎপত্তি। অচৌবা ভঙ্গি পাৰেঙৰ ১ নং বোল উহান ৰাজ মেলহান, উহানোৰে ভুষনা বুলিয়া মাত্নাৰ।

থুকম্বা পাৰেং হানোৰ ১ নং বোল উহান মহাক্রমেলৰ ৰাজমেলহান।

থুকম্বা পাৰেঙৰ— ধিন থেইন খ্রখ্র তা থেই পুংলল্ উহান

মৃগ্য ১২ হান মেলৰ ৫ নং বোলহান।

= খ্রখ্র তাংখিতা তাঘিন থেই।

এহান পঞ্চম ৰাজমেলৰ অলঙ্কাৰ হান।

= খিৎখ্রখ্র তেন-তা তাখিত থেই।

এহান ১২ হান ৰাজ মেলৰ ১০ নং বোলহান।

— গোষ্ঠ ভঙ্গিৰ ৬ নং ঘাট উহান নিত্যাই ক্রমেলৰ

৬ নং সঞ্চাৰ হান / তাতা গিনগ্রে ধিনধিন তাতাখিতা ধিন।

"ভঙ্গি ৫ হানোৰ উৎপত্তি"।

— আচৌবা ভঙ্গি ভাঙবাম্ অঝা স্বৰূপানন্দ।

মহাৰাজ ভাগ্য চন্দ্রেৰ সময়।

— লাসাবৃন্দাবন পাৰেং ও থুকম্বা পাৰেং	মইবাম অঝা কৈফা, চন্দ্রহাস ৰাজকুমাৰ ও ঠাগুৰাণী সাবী।
—গোষ্ঠ ভঙ্গিও গোষ্ঠ বৃন্দাবন	অঝা সেনা শমইৰাং। মহাৰাজা গম্ভীৰ সিংহৰ সময়।

গজে ইকৰিয়া গেছুগা ৬৪ হান মেল উতাহ অঝা যত্নাথে ১২ হান মেল কৰিয়া গেছেগা, উসাদে

= বলৰাম দাসৰ পদাবলীত ৮ হান নায়ীকা ৰস আসে। মোট ৮ হান ৰসৰ মাজে, আকেই হানাত ৮ হান ৮ হানকৰে ভাগ আসে, সুতৰাং সৰ্ব্ব মোট ৬৪ ৰসেৰ বিকাশ।

"৬৪ ৰস" অইলতাই—

(ক) অভিশাৰিকা— (১) জ্যোৎস্নাভিশাৰিকা (২) তামশাভিশাৰিকা
(৩) বৰ্ষাভিশাৰিকা (৪) দিবাভিশাৰিকা
(৫) কুজ্জটিকাভিশাৰিকা (৬) তীৰ্থযাত্ৰাভিশাৰিকা
(৭) উন্মত্তাভিশাৰিকা (৮) অসমঞ্জঅভিশাৰিকা।

(খ) বাসৰ শজ্জা— (১) মোহিনী (২) জাগ্ৰতিকা (৩) ৰোধিতা
(৪) মধ্যোক্তিকা (৫) সুপ্তিকা (৬ চকিতা
(৭) মুৰসা (৮) উদ্দেশা।

(গ) উৎকণ্ঠিতা— (১) দুৰ্মতি (২) বিকলা (৩) স্তব্ধ (৪) অচেতনা
(৫) সুখোৎকণ্ঠিতা (৬) মুগ্ধা (৭) মুখৰা
(৮) নিৰ্বন্ধা।

(ঘ) বিপ্ৰলব্ধা— (১) বিকলা (২) প্ৰেমমত্তা (৩) ক্লেশা (৪) বিনিতা
(৫) নিৰ্দ্দয়া (৬) প্ৰখৰা (৭) দূত্যাদৰা (৮) ভীতা।

(ঙ) খণ্ডিতা— (১) নিন্দা (২) ক্ৰোধা (৩) ভয়ানকা
(৪) প্ৰগলভা (৫) মধ্যা (৬) মুগ্ধা (৭) কম্পিতা
(৮) সন্তপ্তা।

(চ) কলহান্তৰিতা— (১) আগ্ৰহা (২) মুগ্ধা (৩) ধীৰা (৪) অধীৰা
(৫) কুপিতা (৬) সমা (৭) মৃদুলা (৮) বিধুৰা।

(ছ) প্ৰোষিতভৰ্ত্তৃকা— (১) ভাবি (২) ভবন (৩) ভূত (৪) দশ দশা
(৫) দূতসংবাদ (৬) বিলাপা (৭) সখ্যুক্তিকা
(৮) ভাবোল্লাসা।

(জ) স্বাধীনভৰ্ত্তৃকা — (১) কোপনা (২) মানিনী (৩) মুগ্ধা (৪) মধ্যা
(৫) সুমক্তিকা (৬) সোল্লাসা (৭) অনুকূলা
(৮) অভিষিক্তা।

গজে মাতিয়া গেছুগা ধ্রুমেল চারিহানোৰ লগে আৰাক্ তুহান ধ্রুমেল আসে। উহানি আমাৰ কর্ম এবং শ্রাদ্ধ কীর্ত্তনে প্রচলন নেই। কিন্তু প্রচলন অ সেতাই, মহাৰাস বসন্তৰাস এসাদে যে কোন ৰাস জাতীয় লীলাৰ আগে আমাৰ নট পালাৰ নীতি এহানলো অকৰিয়া নিতাৰাগা ঢাক ৭ জুৰালো। উহানোৰে আমি মাতিয়াৰত।

"চৌদ্দ মাদল"

চৌদ্দ মাদলৰ বিশিষ্ঠহান অইলতায় ডাক চৌদ্দগল, মানে সাতজোৰা ডাকুলা অনা উহানোৰে চৌদ্দমাদল বুলতাৰা। উহানোৰ মূল উদ্দেশ্যহান অইল্ তায় কুমেই চানা। ডাকুলাৰ ফাংনা অনা। উহানৌ যেপিত হেপিত অনা নোৱানেৰ, কাৰণ নিয়াম খৰচা লাগেৰ কাম হান।

—আৰাক্ আহানোৰ নাংহান অইলতায়,

"বংদেশ ধ্রুমেল"

এ ধ্রুমেল এহান আমাৰ পুর্ব্ব পুৰুষে মণিপুৰে যেবাকা ৰংদেশ পালাৰ প্রচলন অছিল সময় উহানাত হয়ত এহান আছিল। বর্ত্তমানে এহানোৰ প্রচলন নাদে হিয়াৰ।

— x —
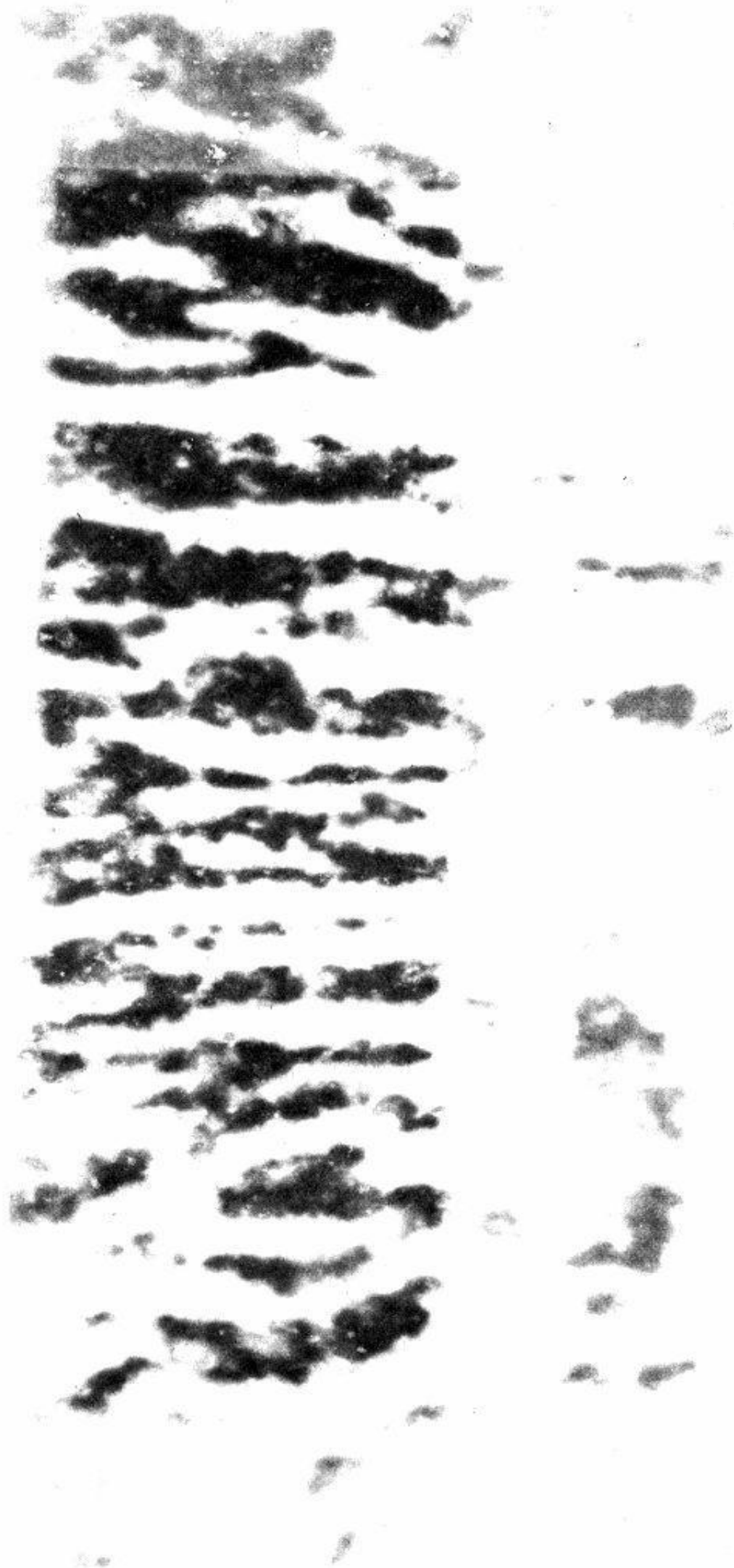
''আমাৰ সংস্কৃতি ঢাক, এলা, নাছা হাবিগদে ফৌঅছে এইগা গিৰকৰ বিদগ্ধ তালজ্ঞানৰ ফল ''মৃদঙ্গ – মঞ্জুৰী'' লেৰিক এহানাত্ত এইগা গিৰকে আমাৰ নটপালা কীর্ত্তনে প্ৰচলিত ঢাক এলাৰ তালৰ পৰম্পৰা বজায় থয়া বিশেষ বিচাৰলো শাস্ত্রীয় তালৰ যোগসূত্র স্থাপন কৰেছে।

এ লেৰিক এহানাত্ত নটপালা ৰঙ্গভূমি ভজনীয় বৈষ্ণৱশাস্ত্র বাৰো নর্ত্তন শাস্ত্রৰ অপূর্ব সংমিশ্রনৰ সংস্কৃতিৰ মিলন তীর্থ. ধ্ৰুমেলৰ ইংগিত মেল বাৰোতানৰ লগে অনানাগু তাল যেতা লুপ্ত অনাৰ পথগত উতাবে লিপিবদ্ধ কৰিয়া শাস্ত্রীয় ব্যাখ্যা দিয়া আমাৰ সংস্কৃতি কলা - কৃষ্টিৰ অমূল্য সম্পদ ৰক্ষা কৰানিত বিষ্ণুপ্ৰিয়া মণিপুৰীৰৰ পয়লাকাৰ লেৰিক 'মৃদঙ্গ-মঞ্জুৰী' আমাৰ উঠে আগিতাৰা ঢাকুলা, ইশালপা দোয়াৰ ৰাসধাৰী সূত্রধাৰী গিৰিগিথানীৰে সংস্কৃতিৰ মিঙাল যোগেইতে এহানাত্ত সন্দেহ নেই।''

—শ্রীউদয় চান্দ সিংহ